

Autoreferat

1. Imię i nazwisko

Ewa Sowa-Behtane

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2.1. Dyplom magistra pedagogiki w specjalności profilaktyka społeczna i resocjalizacja

Nadany przez Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach w dniu 01.07.2005 roku. Tytuł pracy magisterskiej: *Wiedza i postawy dorastających wobec zjawiska narkomanii. Analiza porównawcza*. Praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Franciszka Wojciechowskiego.

2.2. Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki

Nadany przez Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie w dniu 19.04.2013 roku. Tytuł pracy doktorskiej: *Wartości deklarowane przez młodzież należącą do subkultur (na podstawie badań przeprowadzonych wśród subkultury hip-hop, techno oraz szalikowców)*. Praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Nowickiej-Kozioł. Recenzentami rozprawy byli: prof. zw. dr hab. Kazimierz Pospiszyl oraz prof. zw. dr hab. Mirosław Szymański.

2.3. Dyplom magistra socjologii w specjalności psychosocjologia rozwoju osobowego

Nadany przez Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie w dniu 27.06.2017 roku. Tytuł pracy magisterskiej: *Konflikty kulturowe i strategie radzenia sobie z nimi w małżeństwach binacjonalnych*. Praca napisana pod kierunkiem prof. nadzw. dr hab. Antoniego Olaka.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych

Tabela 1. Zatrudnienie w instytucjach naukowych

Data rozpoczęcia pracy	Data zakończenia pracy	Nazwa instytucji	Stanowisko	Typ umowy
02.03.2021	nadal	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Wykładowca	Umowa zlecenie
16.03.2018	nadal	Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa w Nowym Targu	Wykładowca	Umowa o pracę
01.10.2017	nadal	Krakowska Wyższa Szkoła Promocji Zdrowia w Krakowie	Wykładowca	Umowa zlecenie
22.02.2016	nadal	Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej	Wykładowca	Umowa zlecenie
01.10.2012	nadal	Akademia Ignatianum w Krakowie	Pracownik naukowo-dydaktyczny: adiunkt	Umowa o pracę
01.10.2012	31.01.2013	Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu	Wykładowca	Umowa o dzieło
16.05.2008	30.09.2015	Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, ZOD Zakopane	Wykładowca	Umowa o dzieło

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej

Osiągnięcia naukowe przedłożone w tym autoreferacie są efektem moich zainteresowań badawczych, życiowych doświadczeń wynikających z funkcjonowania w rodzinie wielokulturowej, aktywności społecznej w zakresie edukacji międzykulturowej oraz podejmowanej na tym tle refleksji.

To autentyczne zaangażowanie spowodowało, że systematycznie dostrzegałam nowe wyzwania i formułowałam nowe problemy badawcze, które znajdowały swoją realizację w kolejnych projektach badawczych oraz publikacjach. Nie poprzestawałam na teoretycznej i badawczej aktywności, ale wykorzystywałam wiedzę i doświadczenia w niesieniu wsparcia rodzinom wielokulturowym. W 2015 roku zainicjowałam powstanie Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych, które w dniu 24 kwietnia 2015 zostało wpisane do KRS i uzyskało osobowość prawną. Od tamtego czasu, przez okres 7 lat, pełniłam w nim funkcję prezesa zarządu.

Mój rozwój naukowy przebiegał w trzech subdyscyplinach: pedagogice rodziny, pedagogice międzykulturowej oraz pedagogice społecznej. Swoje osiągnięcia przypisałam w niniejszym autoreferacie do trzech pól badawczych, jednak podkreślić należy, że wskazane subdyscypliny pedagogiczne wzajemnie się uzupełniają.

Prace badawcze powstawały na przestrzeni wielu lat i prezentują badania skoncentrowane na różnych pytaniach badawczych, co wskazuje na złożoność wybranego przedmiotu badań.

Opis moich osiągnięć naukowych podzieliłam na pięć grup tematycznych:

- 4.1. Osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego;
- 4.2. Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych w warunkach polskich oraz praca Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych (pedagogika rodziny);
- 4.3. Edukacja międzykulturowa (pedagogika międzykulturowa);
- 4.4. Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym (pedagogika społeczna);
- 4.5. Nowe perspektywy badawcze.

4.1. Osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

4.1.1. Wprowadzenie

Najważniejszym moim osiągnięciem naukowym jest monografia: *Znaczenie różnic kulturowych w kobiecym obrazie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych* (Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2021, ss. 356; recenzenci: prof. zw. dr hab. Lech Witkowski, prof. dr hab. Ewa Ogrodzka-Mazur).

Praca ta opiera się na dorobku nauk socjologicznych, psychologii oraz nauk o kulturze i religii, ale w największej mierze jest to praca pedagogiczna w nurcie pedagogiki społecznej, rozumianej za Heleną Radlińską jako „zainteresowanie wzajemnym stosunkiem jednostki i środowiska, wpływem warunków bytu i kręgu kultury na człowieka w różnych fazach jego życia, wpływem ludzi na zapewnienie bytu wartościom przez ich przyjęcie i krzewienie oraz przetwarzanie środowisk siłami człowieka w imię ideału”¹.

Celem teoretycznym przeprowadzonych badań było dostarczenie nowej wiedzy na temat znaczenia różnic kulturowych dla funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, natomiast celem praktycznym było sformułowanie postulatów pedagogicznych, które mogą umożliwić lepsze jakościowo funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych, a także społeczeństw wielokulturowych.

Praca podzielona jest na część teoretyczną, metodologiczną oraz empiryczną.

4.1.2. Tło teoretyczne pracy

Część teoretyczna pracy składa się z trzech rozdziałów: Teorie małżeństwa i rodziny; Małżeństwa i rodziny wielokulturowe – podstawowe zagadnienia definicyjne i dotychczasowe badania; Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych. W tych rozdziałach przedstawione zostały najważniejsze teorie naukowe, które w późniejszym etapie prowadzonych badań posłużyły stworzeniu założeń metodologicznych oraz interpretacji uzyskanych wyników badań.

Przyjęłam, że małżeństwo wielokulturowe to prawnie zawarty związek dwojga ludzi, deklarujących pochodzenie z/ przynależność do dwóch (lub więcej) odmiennych większych całości kulturowych. Natomiast rodzina wielokulturowa to mała grupa społeczna, składająca się z rodziców oraz ich dzieci, którzy deklarują pochodzenie z/ przynależność do dwóch (lub więcej) odmiennych większych całości kulturowych.

Poszukując odpowiedzi na pytania o sposób poznania, okres narzeczeństwa i zawarcie małżeństwa oraz o motywy zawierania małżeństw wielokulturowych postanowiłam zacząć swe analizy od teorii bodźca-wartości-roli (SVR) Bernarda Mursteina.

¹ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1961, s. 361.

Zgodnie z założeniami tej koncepcji, na pierwszym etapie podejmowania decyzji matrymonialnej bodźcem jest satysfakcja uzyskiwana w trakcie oceny partnera na płaszczyźnie wizualnej, ale też nieinterakcyjnej (gdy w grę wchodzi np. ocena reputacji). Na drugim etapie, podczas interakcji, jednostki dokonują wymiany i oceny swoich wartości. Natomiast etap trzeci obejmuje rozważania dotyczące zdolności partnerów do funkcjonowania w parze i we wzajemnie wyznaczonych rolach.

Jako podstawę teoretyczną przyjąłam także teorię Tima B. Heaton'a oraz Cardella K. Jacobsona, mówiącą o wzroście liczby zawieranych mieszanych małżeństw na skutek wzrostu kontaktów między grupami, a także teorię Małgorzaty Biedroń, wskazującą, iż dobór małżonka w ramach tej samej grupy społecznej, który przez wieki stanowił gwarancję reprodukcji w tejże grupie, nie jest w tej chwili najważniejszy. Miejsce klasowo-rodzinnych układów zajęła bliskość emocjonalna, intymność i miłość. Takie samo założenie reprezentuje koncepcja Małgorzaty Sikorskiej, wskazująca, iż współczesne małżeństwa są uzasadnione przez wspólnotę uczuć i emocji.

W pracy przedstawiłam również teorię Ulricha Becka i Elisabeth Beck-Gernsheim, którzy podkreślają, że nie tylko w małżeństwie, ale również w rodzinie, najważniejsze staje się zaspokajanie potrzeb emocjonalnych, przede wszystkim potrzeby kochania i bycia kochanym. Również teoria Mieczysława Plopy zakłada, że małżonkowie tworzący udane związki, w porównaniu z rozwodzącymi się, przy wyborze partnera biorą pod uwagę wzajemną miłość.

Za ważną teorię analizującą „pole wybieralności” małżonków uznałam koncepcję stworzoną przez Roberta Wincha, który określił podłoże homogamii małżeńskiej. W myśl jego teorii cechy społeczno-demograficzne partnerów zakreślają „pole wybieralności”, do którego należą osoby o takiej samej bądź podobnej biografii społecznej, z którymi w sposób najbardziej prawdopodobny wejdzie się w interakcje.

„Pole wybieralności” tworzą takie zmienne jak rasa, pochodzenie etniczne, religia, dochody, poziom wykształcenia, wiek, status społeczno-ekonomiczny, wielkość grupy zawodowej oraz miejsce zamieszkania. Jednakże wewnątrz „pola wybieralności” jednostki dobierają się już na zasadzie heterogamii, biorąc pod uwagę komplementarną wobec swojej strukturę emocjonalną potencjalnego partnera.

Dobór małżonka charakteryzuje zatem tendencja zarówno do homogamii (na pierwszym etapie znajomości), jak i heterogamii (na dalszych etapach wyłaniającej się relacji).

Po dokonaniu analizy terminów: kultura, akulturacja oraz postaw i strategii w sytuacji zróżnicowania kulturowego, jako wiodącą przyjął teorię Jerzego Nikitorowicza, który wskazuje na dwa typy akulturacji. Pierwszy typ to akulturacja o charakterze niesymetrycznym, gdy jedna ze stron, najczęściej silniejsza, staje się stałym czynnikiem akulturującym, a druga – słabsza – podlega akulturacji. Drugi typ to akulturacja o charakterze symetrycznym – to podejście relatywistyczne, czyli postrzeganie akulturacji jako procesu bilateralnego, wywołującego zmiany, zapożyczenia i restrukturyzację treści w obu kontaktujących się systemach.

Istotna w odniesieniu do przedmiotu moich badań jest także koncepcja Tomasza Biernata, który wyróżnił dwa podstawowe typy małżeństw mieszanych, w kontekście ich narodowych i kulturowych zróżnicowań: małżeństwa dwukulturowe oraz małżeństwa jednokulturowe. Te pierwsze łączą elementy dwu kultur, a w tych drugich jeden z małżonków przyjmuje (a nawet internalizuje) kulturę drugiego, jednocześnie rezygnując z kultywowania swojej.

W monografii przedstawiłam także klasyfikację Anny Piekut, według której wskaźnik związany z małżeństwem imigranta jest kapitałem społecznym w społeczeństwie przyjmującym (obecność członków społeczeństwa przyjmującego w małżeństwie, rodzinie). Zgodnie z tą teorią małżonkowie będący reprezentantami społeczeństwa przyjmującego są kapitałem społecznym i zasobem imigranta, który może pomagać w integracji oraz dawać poczucie bezpieczeństwa.

Tłem teoretycznym pracy jest również teoria Pawła Kubickiego, który założył, że jednym z najbardziej skutecznych sposobów ułatwiających proces integracji społecznej cudzoziemca jest ślub z obywatelką Polski.

Założyłam także, że negatywna ocena społeczna małżeństwa/ rodziny wielokulturowej obniża jakość jego/ jej funkcjonowania. Zwróciłam szczególną uwagę na badania Małgorzaty Biedroń, z których wynika, że reprezentanci małżeństw wielokulturowych spotykają się z dowodami niechęci, ostracyzmu i ksenofobii ze strony osób znaczących, jak i obcych.

W dalszej analizie literatury przedmiotu poszukiwałam charakterystyk procesu wychowania w rodzinach wielokulturowych, przyjmując, że kształtowanie tożsamości kulturowej dzieci odbywa się poprzez wychowanie. Swoje badania rozpocząłam od analizy koncepcji Sofii Gaspar, która na podstawie prowadzonych badań nakreśliła trzy rodzaje rodzinnych strategii wychowania dzieci: strategię asymilacji rodziny, dwunarodową strategię rodzinną oraz perypatyczną strategię rodzinną.

Kolejną teorią ujętą w monografii jest koncepcja Tadeusza Palecznego, podkreślająca, że dzieci ze związków wielokulturowych od samego urodzenia znajdują się w sytuacji, którą określić można „pograniczem”, co może przyczyniać się do wyłaniania nowych rodzajów tożsamości kulturowych.

W monografii podkreśliłam również ważność teorii pogranicza osobowego (wewnętrzny) Jerzego Nikitorowicza, która dowodzi, że zróżnicowanie kulturowe występujące w gronie rodziny, może oznaczać życie w rozdarciu (tożsamość rozszczępiona). Bywa też nieakceptowane przez jedną stronę, a czasem nawet przez obie. Z kolei Maria Marta Urlińska wskazuje na wykorzystanie szans rozwojowych tkwiących w pograniczu.

Za Alicją Szerląg przyjąłam, że człowiek pogranicza to człowiek samorealizujący się, aktywny twórczo, tworzący własną tożsamość, a za Wolfgangiem Welschem, że człowiek o tożsamości transkulturowej buduje ją z wielu komponentów o różnym pochodzeniu kulturowym.

Prowadząc rozważania nad strategiami radzenia sobie z różnorodnością kulturową i konfliktami kulturowymi przedstawiłam teorię Jerzego Nikitorowicza, zgodnie z którą konflikt kulturowy w rodzinach wielokulturowych może mieć dwie postacie. Po pierwsze będziemy go rozumieć jako sytuację, w której jednostka ludzka przeżywa dylematy identyfikacji (rozszczępienie tożsamości), a po drugie jako sytuację, w której członkowie co najmniej dwóch grup kontaktujących się ze sobą kulturowo, wyposażeni we własne ideologie, prezentują sprzeczne cele, wartości, motywy, zachowania, a w efekcie współzawodniczą ze sobą i identyfikują wybrane elementy kultury z solidarnością i ciągłością grupy.

W pracy przedstawiłam także teorię Davida Matsumoto i Lindy Juang, którzy opracowali strategię kontekstowo-konstrukcjonistyczną, według której, w określonej sytuacji problemowej należy dokonać jej analizy w kontekście obu kultur, biorąc pod uwagę zarówno dobre, jak i złe strony każdej z nich. Następnym krokiem jest ustalenie najlepszego wspólnego rozwiązania opartego na jednej kulturze, bądź konstruktywnym połączeniu obu.

Istotne dla przedmiotu badań są także kolejne dwie tezy wiążące rodzinną różnorodność kulturową z wysokim poziomem tolerancji jej członków. Pierwsza teoria, autorstwa Mieczysława Plopy, zakłada, że im większe zróżnicowanie kulturowe w obrębie systemu rodziny, tym większe może być okazywanie określonego poziomu tolerancji dla różnic kulturowych. Druga teoria, autorstwa Alicji Szerląg, wskazuje że, im wyższy jest poziom tolerancji w systemie rodzinnym wobec odmienności kulturowej, tym silniej nasycza ona treści kultury obecne w międzygeneracyjnym przekazie, uobecniającym się w rodzinnej socjalizacji.

Na podstawie dogłębnej analizy literatury przedmiotu przyjąłam, że narodowość, religia, skrypty kulturowe, wartości czy postawy nabyte przez człowieka w procesie socjalizacji, które potem wnoszą on do małżeństwa i rodziny, mogą być traktowane przez partnera jako czynniki ryzyka. Jednak przy pozytywnym podejściu, zaangażowaniu, uczuciu i otwarciu partnerów, cechy kulturowe traktowane są jako zasoby i szanse rozwojowe. Związki międzykulturowe, które są urozmaicone występowaniem dwukulturowości, poszerzają horyzonty obu partnerów, mogą otwierać przed małżonkami nowe, ciekawe perspektywy. W związkach takich zazwyczaj występuje wyższy poziom akceptacji, tolerancji oraz szacunku, więcej możliwości zdobywania wiedzy i rozwoju, wyższy poziom „witalności” życia rodzinnego (koncepcja rozwojowa).

Na potrzeby badań przyjąłam także, iż istnieją pewne czynniki determinujące funkcjonowanie małżeństw i rodzin, które mają większe znaczenie w funkcjonowaniu małżeństw i rodzin wielokulturowych niż monokulturowych. Po pierwsze będzie to więź kulturowa wyznaczana postawami zgodności lub niezgodności wobec tych samych norm, wartości, wzorów postępowania, a po drugie będzie to zgodność lub niezgodność poglądów religijnych.

4.1.3. Procedura badawcza

Badania przedstawione w monografii poprowadziłam w paradygmacie interpretatywnym, który dba o rozumienie świata z poziomu subiektywnych doświadczeń. Szuka wyjaśnień w domenie świadomości indywidualnej i subiektywnej, przede wszystkim w ramach uczestnika zdarzeń, bardziej niż obserwatora. W odniesieniu do nauk społecznych paradygmat widzi świat wyłaniający się w procesie kreacji przez indywidualne jednostki. Ukazuje społeczną rzeczywistość jako sieć założeń i intersubiektywnych wspólnych znaczeń.

Problem główny oraz problemy szczegółowe sformułowałam na podstawie wybranych teorii, które analizowałam w trzech pierwszych rozdziałach monografii, a brzmiały one następująco:

Problem główny: Jakie znaczenie mają różnice kulturowe dla funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych?

Problemy szczegółowe:

1. Jak wyglądał sposób poznania, okres narzeczeństwa i zawarcie małżeństwa oraz jakie były motywy zawierania małżeństw wielokulturowych?

2. W jaki sposób prezentowało się „pole wybieralności” małżonków?

3. Jakie są wzajemne postawy małżonków wobec innej kultury?
4. Czy i w jaki sposób negatywna ocena społeczna determinuje funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych?
5. W jaki sposób przebiega proces wychowania w rodzinach wielokulturowych?
6. Jakie są strategie radzenia sobie z różnorodnością kulturową i konfliktami kulturowymi?
7. Jakie są szanse i zagrożenia rodzin wielokulturowych?

Jako metodę badań wybrałam studium przypadku. W badaniach wzięło udział 31 osób. Były to kobiety narodowości polskiej (to była cecha wspólna wszystkich badanych), posiadające mężów o innej narodowości (to druga cecha wspólna badanych), ale ich mężowie reprezentowali różne kultury (to była cecha różniąca), a badane kobiety były w różnym wieku, o różnym wykształceniu oraz o różnych doświadczeniach małżeńskich, posiadały różny staż małżeński oraz różną liczbę dzieci, a także zamieszkiwały różne kraje, a w nich różnej wielkości miejscowości (cechy różniące). Taki dobór próby pozwolił na „uchwycenie zmienności i różnorodności badanego zjawiska”².

W podjętych badaniach zastosowałam technikę wywiadu, a użytym narzędziem badawczym był samodzielnie skonstruowany kwestionariusz. Wywiady właściwe były przeprowadzane od lipca 2018 roku do kwietnia 2019 roku. Jeden wywiad trwał od 45 do 85 minut. Badania prowadzone były po części w Krakowie, Warszawie, Bielsku-Białej i Katowicach, a po części za pośrednictwem Internetu, przy użyciu aplikacji Skype, Viber, Facebook Messenger bądź WhatsApp. Ta druga opcja pozwoliła na przeprowadzenie badań również wśród osób mieszkających poza granicami Polski.

4.1.4. Opis wyników badań oraz postulatów pedagogicznych

Celem prowadzonych badań była analiza procesu nadawania znaczenia (czyli wartościowania, nadawania sensów) różnicom kulturowym przez kobiety, które tworzą małżeństwa i rodziny wielokulturowe. W badaniach wzięło udział 31 kobiet.

Wyniki badań potwierdzają teorię Tima B. Heatona oraz Cardella K. Jacobsona, mówiącą o wzroście liczby zawieranych mieszanych małżeństw na skutek wzrostu kontaktów między grupami. Podróżowanie po świecie oraz migracje zarobkowe doprowadziły do powstania 19 badanych związków.

² U. Flick, *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 59.

Uzyskane wyniki badań potwierdzają również teorię bodźca-wartości-rola (SVR) Bernarda Mursteina, zgodnie z którą na pierwszym etapie podejmowania decyzji matrymonialnej bodźcem jest satysfakcja uzyskiwana w trakcie oceny partnera na płaszczyźnie wizualnej, ale też nieinterakcyjnej. Wśród wskazanych przez badane motywów, decydujących o wejściu w związek małżeński, zdecydowane pierwsze miejsce zajęła atrakcyjność fizyczna partnera. Badane kobiety w drugiej kolejności wskazywały zainteresowanie zasobami kulturowymi partnerów, takimi jak wartości, opinie, styl życia, wiedza czy poglądy, poszukując osób podobnych do siebie.

Uzyskane wyniki badań potwierdzają także teorię Mieczysława Płopy, która wskazuje, że małżonkowie tworzący udane związki, w porównaniu z rozwodzącymi się, przy wyborze partnera biorą pod uwagę wzajemną miłość. Wśród badanych kobiet, to właśnie miłość została wskazana jako najważniejszy motyw zawierania małżeństw wielokulturowych (28 odpowiedzi).

Większość badanych małżeństw posiadała średni bądź wysoki poziom podobieństwa w doborze partnera. Jedynie w 6 przypadkach poziom podobieństwa był niski, a w jednym z tych przypadków małżeństwo różniło się wszystkimi 9 badanymi cechami. Z wypowiedzi badanych jednoznacznie wynikało, że zdecydowanie najważniejszą cechą różniącą małżonków, wymagającą dużej tolerancji oraz otwartości, szczególnie w przypadku posiadania dzieci, była religia. Innym bardzo ważnym wskaźnikiem do interpretacji wyników w aspekcie wyznawanej religii był fakt konwersji na religię swojego męża aż przez 13 z 31 badanych, co stanowiło ponad 33%.

Biorąc pod uwagę zmienną religii, którą badane uznały za najważniejszą cechę podobieństwa bądź różnicującą w małżeństwach i rodzinach wielokulturowych, dokonałam następującej klasyfikacji:

1. małżeństwa i rodziny dwureligijne – 13 przypadków;
2. małżeństwa i rodziny jednoreligijne z osobą niewierzącą (ateizm) – 4 przypadki;
3. małżeństwa i rodziny jednoreligijne – 14 przypadków.

W większości przypadków (20 osób) badane kobiety deklarowały, że obydwie kultury są reprezentowane w małżeństwie/ rodzinie i że żadna z kultur nie jest ważniejsza od drugiej. Zatem zdecydowanie dominującym wśród badanych typem akulturacji był ten o charakterze symetrycznym. Część badanych (5 osób) stwierdziła, że kultura męża nie jest widoczna w ich wspólnym życiu, że mąż nie kultywuje swoich tradycji, religii, że w rodzinie funkcjonuje przekaz jednej kultury, i jest to kultura małżonki. Kilka badanych dodało, że kultura męża przejawia się tylko w przekazie ustnym. W większości (21 badanych) przypadków pojawiały

się odpowiedzi, w których badane wskazywały na pozytywne opinie swoich mężów na temat kultury polskiej.

Aż 23 osoby zadeklarowały, że ich rodzina jest typem kulturowo otwartym, a pozostałe 8 osób wskazało typ kulturowo zdeklarowany – albo na kulturę żony (4 osoby), albo na kulturę męża (4 osoby). W badaniach nie pojawił się typ kulturowo zawłaszczający, ani typ kulturowo zdekonstruowany.

Podczas badań starałam się ustalić, w jaki sposób najbliższe badanym osoby oceniają ich wielokulturowe małżeństwa i rodziny. W toku analizy badań wyłoniłam następujące kategorie ocen:

1. negatywna ocena – 17 przypadków;
2. pozytywna ocena – 5 przypadków;
3. mieszana ocena – 9 przypadków; początkowo negatywna (stereotypowa) ocena, a po bliższym poznaniu małżonka pozytywna ocena.

Potwierdziła się zatem teoria Małgorzaty Biedroń, z której wynika, że małżonkowie muszą się liczyć z dowodami niechęci, ostracyzmu i ksenofobii. Z analizy badań wynika także, iż kobiety mocno wspierały swoich mężów podczas zaistniałych sytuacji i zgodnie z teorią Pawła Kubickiego odgrywały rolę „tłumacza” otaczającej rzeczywistości społecznej.

Wypowiedzi badanych wskazywały na stosowanie dwóch skategoryzowanych przez Sofię Gaspar strategii wychowawczych, tj. strategii asymilacji rodziny (3 przypadki) oraz dwunarodowej strategii rodzinnej (25 przypadków). Żadna z badanych nie mówiła o perypatycznej strategii rodzinnej i nie wskazywała na międzynarodowe, szersze niż dwukulturowe, wychowanie dzieci. Wyodrębniłam natomiast dwie nowe kategorie:

1. strategia etnocentryczna (2 przypadki); dzieci wychowywane są w dwóch kulturach, a w rodzinie pojawiają się częste konflikty z powodu różnic w podejściu do wychowania dzieci. Często rodzic nakłania drugiego rodzica, by dziecko było wychowywane w jego kulturze i religii. Czasem dochodzi do „podziału dzieci” na te, które są wychowywane w kulturze taty, i te, które są wychowywane w kulturze mamy;
2. rodziny kulturowo nieokreślone (1 przypadek); trudność „połączenia” dwóch kultur w procesie wychowania powoduje rezygnację rodziców z podejmowania dalszych prób i zaakceptowanie niekomfortowego stanu. Wychowanie dzieci nie jest kulturowo określone, jest nieukierunkowane.

W zdecydowanej większości przypadków efektem porozumienia się rodziców było przyjęcie zasady dwutorowego – dwukulturowego i dwujęzycznego – wychowania dzieci (25

badanych przypadków). Ta dwutorowość przekazu ma w przyszłości dać dziecku szansę samodzielnego określenia własnej tożsamości kulturowej.

Stosując kategoryzację Tomasza Biernata, mogę stwierdzić, iż zdecydowanie dominowały wśród badanych małżeństwa dwukulturowe, a małą grupę stanowiły małżeństwa jednokulturowe. Same badane podkreślały bardzo mocno rozwojowy aspekt rodziny wielokulturowej, określając go jako szansę dla ich dzieci

Bardzo ważnym czynnikiem dla funkcjonowania małżeństwa jest podział ról. Z analizy odpowiedzi badanych wyłoniłam trzy typy podziału ról małżeńskich:

1. tradycyjny podział ról (10 przypadków),
2. demokratyczny podział ról (20 przypadków),
3. asymetryczny podział ról (1 przypadek).

Na podstawie analizy wyników badań można stwierdzić, że małżonkowie wywodzący się z różnych kultur mogą tworzyć zgodne małżeństwo partnerskie, pełniąc role małżeńskie w satysfakcjonujący dla partnera sposób. Część badanych (ok. 33%), która funkcjonowała w tradycyjnych rolach małżeńskich, nie zgłaszała z tego powodu braku satysfakcji. Badane wskazywały, iż już przed ślubem wiedziały, że taki będzie podział ról.

Kolejną, bardzo ważną cechą, obok kulturowych ról, są realizowane wartości. Podczas analizy wyników badań wyłoniłam dwie grupy osób, które realizowały:

1. podobne wartości – 18 przypadków,
2. te same wartości – 13 przypadków.

Prócz systemu wartości badałam także kulturowe modele stylów życia. Z analizy zebranych danych wynika, że małżeństwa dobierały się w następujący sposób:

1. domatorka + aktywny (5 przypadków),
2. aktywna + domator (5 przypadków),
3. domatorzy (13 przypadków),
4. aktywni (8 przypadków).

Wszystkie badane nadawały różnicom kulturowym bardzo wysokie znaczenie. Nie było badanej, która uznałaby, że różnice kulturowe nie mają żadnego znaczenia dla funkcjonowania jej rodziny.

Znaczenie było nadawane głównie poprzez traktowanie różnic kulturowych jako zasobów i szans rozwojowych. Wypowiedzi badanych na temat szans rodzin wielokulturowych zaklasyfikowałam do trzech grup:

1. szanse dla samych siebie (31 badanych);
2. szanse dla dzieci (14 badanych);

3. szanse dla związku (8 badanych).

Wszystkie badane kobiety wskazywały na szanse wynikające z wielokulturowości.

Do analizy badań przyjąłem teorię rozwojową, zakładającą, że związki międzykulturowe, które są urozmaicone występowaniem dwukulturowości, poszerzają horyzonty obu partnerów, mogą otwierać przed małżonkami nowe, ciekawe perspektywy i te założenia znalazły odzwierciedlenie w wypowiedziach badanych kobiet.

Badane poproszono również o wskazanie zagrożeń, które mogą prowadzić do konfliktów kulturowych w rodzinie. Na to pytanie część badanych (4 osoby) udzieliła odpowiedzi, iż nie zauważa żadnych zagrożeń związanych z wielokulturowością małżeństwa i rodziny. Pozostałe osoby udzielały ważnych odpowiedzi, które podzieliłam na: czynniki wewnętrzne (rodzinne) oraz czynniki zewnętrzne (pozarodzinne).

Jako czynniki rodzinne badane wskazywały: funkcjonowanie w różnych modelach ról małżeńskich, różnych wartościach kulturowych oraz różnych modelach stylów życia. W czynnikach zewnętrznych, pozarodzinnych, badane wymieniały negatywną ocenę społeczną czy problemy z integracją społeczną cudzoziemców.

Pierwszą, główną strategią rozwiązywania konfliktów, która wyłoniła się w toku analizy danych, była strategia kontekstowo-konstrukcjonistyczna. Badane podkreślały w wywiadach, że rozwiązywanie konfliktów opiera się na kompromisach, które mają za zadanie konstruktywne połączenie obu kultur. Słowo kompromis padło w większości wypowiedzi badanych (17) i było ono rozumiane jako gotowość do poświęcenia, do współdziałania i wspólnego szukania wyjścia z trudnej sytuacji. Część z badanych twierdziła, że dobrą strategią rozwiązywania konfliktów kulturowych jest dialog, rozmowa (5 osób). Inna grupa wypowiedzi badanych zawierała elementy wskazujące na zdobywanie i poszerzanie wiedzy o kulturach, religiach itd. (3 osoby). W badaniach pojawiła się też grupa osób, które nie potrafiły określić żadnej strategii (6 przypadków).

Postulaty pedagogiczne podzieliłam na pięć grup: wsparcie dla małżeństw i rodzin wielokulturowych, edukacja międzykulturowa, komunikacja międzykulturowa, autokreacja międzykulturowa oraz dialog międzyreligijny.

W ramach wsparcia dla małżeństw i rodzin wielokulturowych zaproponowałam:

- Diagnozę rodzin wielokulturowych, uwzględniającą całość funkcjonowania rodziny, podczas której należy zwrócić uwagę na elementy takie jak: zaplecze kulturowe osób badanych, zaplecze językowe, sytuacja zmiany kulturowej, diagnozowanie relacji i problemów w związkach małżeńskich oraz rozpoznanie potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka z rodziny wielokulturowej;

- Kursy przedmażeńskie dla kandydatów do małżeństw wielokulturowych. Wykorzystując psychoedukację można wśród uczestników takich kursów kształtować kompetencje międzykulturowe oraz przekazywać treści związane z zagrożeniami i korzyściami wynikającymi z funkcjonowania w małżeństwach i rodzinach wielokulturowych. Tematy, które powinny być poruszane, to np.: kultury i religie świata, relacje międzykulturowe, sposoby komunikacji międzykulturowej, wpływ doświadczenia emigracji na pary wielokulturowe, wyzwania, przed którymi stoją dzieci par wielokulturowych, różne style wychowawcze czy też sposoby radzenia sobie z różnicami kulturowymi.

- Kursy językowe. Dzieciom, u których zdiagnozowano problemy z językiem polskim, należy zapewnić wsparcie językowe, np. w szkole czy placówce, do której uczęszczają, aby zminimalizować ewentualne koszty związane z niedostosowaniem do poziomu językowego rówieśników polskojęzycznych.

- Poradnictwo specjalistyczne dla rodzin wielokulturowych. To poradnictwo skoncentrowane na problematyce rodziny wielokulturowej i jej funkcjonowania przy realizacji określonych zadań, w tym związanych z organizacją procesu wychowawczego. Specjalistyczne poradnictwo rodzinne prowadzone powinno być w zakresie działań psychologicznych, pedagogicznych i prawnych.

- Tworzenie instytucji oferujących wsparcie rodzinom wielokulturowym. Pomysł założenia Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych powstał jako pokłosie prowadzonych przeze mnie badań wśród rodzin wielokulturowych. Od samego początku, czyli od kwietnia 2015 roku Stowarzyszenie realizowało poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, mediację oraz terapię rodzinną. Popularnością cieszyły się również grupy wsparcia. Jednakże funkcjonowanie rodzin wielokulturowych uzależnione jest również od społeczeństwa, którego te rodziny są członkami. Zatem niezmiernie ważna była prowadzona przez Stowarzyszenie edukacja międzykulturowa skierowana do całego społeczeństwa, która ma służyć przygotowaniu, niezależnie od pochodzenia i kultury, do życia i współdziałania na zasadach równorzędnego spotkania kultur, a nie na zasadzie dominacji mniejszości nad większością czy odwrotnie.

4.1.5. Podsumowanie

Podsumowanie rozpocznę od podkreślenia faktu, iż założone cele teoretyczno-praktyczne zostały osiągnięte. W monografii można odnaleźć odpowiedzi na postawione problemy badawcze, a przedstawione wyniki badań dostarczają wiedzę, która przyczynia się

do rozwoju nauki nie tylko w zakresie pedagogiki, ale też w innych dyscyplinach. Ta nowa wiedza pozwala na stwierdzenie, że cel teoretyczny pracy został osiągnięty. Natomiast poprzez nakreślenie postulatów pedagogicznych i przedstawienie dobrych praktyk (działalność Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych i inne), które z kolei przyczynić się mogą do lepszego funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, został zrealizowany cel praktyczny.

Prócz realizacji podstawowego zadania przedstawiona monografia ma jeszcze inne mocne strony, takie jak:

- Wnosi nowe argumenty do międzynarodowej dyskusji na temat charakteru zmian społecznych zachodzących we współczesnych społeczeństwach wielokulturowych i wskazuje na zadania pedagoga, który podąża za tymi zmianami. Jednym z tych zadań jest edukacja międzykulturowa, która w chwili obecnej jest koniecznością. Pedagodzy powinni się skupić na wsparciu i edukacji społeczności wielokulturowych, a w monografii znajdują się zalecenia do tejże pracy pedagogicznej;

- Wnosi do pedagogiki ważne wątki teoretyczne (definicje i klasyfikacje) wyjaśniające mechanizmy funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych. Wprowadziłam do pedagogiki klasyfikację rodzin ze względu na kryterium religii. Wyodrębniłam dwie nowe kategorie – strategię etnocentryczną oraz rodziny kulturowo nieokreślone - rozszerzając klasyfikację rodzinnych strategii wychowania dzieci w rodzinach wielokulturowych Sofii Gaspar. Utworzyłam także klasyfikację małżeństw wielokulturowych ze względu na kryterium stylów życia małżonków. Wprowadziłam definicję małżeństwa wielokulturowego oraz definicję rodziny wielokulturowej.

- Wskazuje liczne przesłanki prakseologiczne do kreowania odpowiednich oddziaływań wspierających wobec małżeństw i rodzin wielokulturowych;

- Wykorzystuje metody badań jakościowych, które w tym obszarze pozwoliły zwrócić uwagę na subtelności i niuanse, które w podejściu ilościowym mogą pozostać niewidoczne lub są nie do zbadania;

- Jest innowacyjna w sferze społecznej, ponieważ treści w niej zawarte mogą zmienić sposób myślenia, czyli kategorii oglądu świata. Jest łamaniem sztywnych schematów myślenia na temat małżeństw i rodzin wielokulturowych;

- Jest innowacją pedagogiczną, ponieważ pokazuje nowatorskie rozwiązanie organizacyjne, mające na celu poprawę jakości funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, polegające na specjalistycznym diagnozowaniu rodzin wielokulturowych,

kursach przedmażeńskich dla kandydatów do małżeństw wielokulturowych czy poradnictwie specjalistycznym dla rodzin wielokulturowych;

- Jest jedną z nielicznych monografii o tematyce małżeństw i rodzin wielokulturowych, co wskazuje na wkład w refleksję teoretyczną nad niezbadanym tematem.

Monografia ma także swe słabe strony. Trudności, które napotkałam na swojej drodze badawczej, dotyczyły przede wszystkim znalezienia osób chętnych do badań. Początkowym założeniem było przeprowadzenie wywiadów wśród małżeństw wielokulturowych, jednak do badań zgłaszały się tylko kobiety, które deklarowały, iż mogą wziąć udział w badaniu, ale same, ponieważ mąż nie wyraża chęci uczestnictwa w wywiadzie. Zdecydowałam wtedy, iż przeprowadzę badania w grupie samych kobiet.

Założyłam, iż niechęć mężczyzn do brania udziału w badaniu może mieć uwarunkowania kulturowe. Są przecież kultury, w których za niestosowne uznaje się opowiadanie obcym o swoim życiu małżeńskim. Innym powodem, który wydał mi się wysoce prawdopodobny, może być niechęć spowodowana wcześniejszym udziałem w procedurach starania się o kartę czasowego czy stałego pobytu, które polegają na wywiadach prowadzonych przez inspektora w Wydziale ds. Cudzoziemców, a często także dodatkowych wywiadach prowadzonych przez Straż Graniczną czy Policję. Wywiad, który proponowałam, mógł się wydawać męczący, a tematyka badań mogła zniechęcać cudzoziemców.

Uwagą krytyczną jest także fakt, że większość badanych kobiet tworzyła związki małżeńskie z partnerami z krajów Afryki Północnej. Początkowym zamierzeniem było przeprowadzenie badań wśród małżeństw, które reprezentowałyby bardziej różnorodną kulturę (najlepiej ze wszystkich kontynentów). Jednak zastosowanie podczas etapu poszukiwania badanych metody „śnieżnej kuli” spowodowało, że kolejne zgłaszające się kobiety reprezentowały związki z partnerami z tych samych krajów. Chcąc nie stracić potencjalnych badanych, zdecydowałam się na badania bez względu na pochodzenie narodowościowe partnerów.

4.2. Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych w warunkach polskich oraz praca Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych (pedagogika rodziny)

Badania dotyczące znaczenia różnorodności kulturowej w procesach pedagogicznych rozpoczęłam w momencie wyboru tematu swojej pracy doktorskiej. Wtedy to moim podmiotem badań byli członkowie subkultur młodzieżowych, a przedmiotem badań deklarowane przez nich wartości. Przez pewien krótki okres czasu, po obronie doktoratu,

pozostawałam badawczo w tematyce subkultur młodzieżowych, ale jednocześnie interesowałam się już zagadnieniem funkcjonowania rodzin wielokulturowych.

Takie zainteresowania naukowe były pokłosiem mojej biografii życiowej. Sama tworzę rodzinę wielokulturową, a także urodziłam się w rodzinie imigranckiej w Niemczech, gdzie spędziłam swoje dzieciństwo. Zatem temat badawczy jest mi bliski naukowo i prywatnie, a także zawodowo, gdyż od początku działalności Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych, osobiście organizowałam różnorodne zadania polegające na udzielaniu poradnictwa (prawnego, socjalnego, pedagogicznego, psychologicznego) członkom rodzin wielokulturowych oraz reprezentantom instytucji, które kontaktowały się ze stowarzyszeniem w celu uzyskania porady. Najczęściej były to Ośrodki Pomocy Społecznej, do których po pomoc zgłaszali się cudzoziemcy.

Z ramienia Stowarzyszenia często uczestniczyłam jako zaproszony specjalista w szkoleniach, konferencjach i wykładach gościnnych. Stowarzyszenie w latach 2018–2020 było współorganizatorem Punktu Informacyjnego dla Obcokrajowców w Krakowie.

Wskazane przeze mnie poniżej osiągnięcia wchodzą w zakres badań reprezentujących pedagogikę rodziny. Przedmiotem moich zainteresowań badawczych było funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych oraz charakterystyka działań w zakresie profilaktyki, poradnictwa czy terapii skierowanej do członków rodzin wielokulturowych oraz społeczeństwa wielokulturowego.

Swoje badania rozpoczęłam w styczniu 2015 roku realizując *Projekt badawczy nr 20/P/2015 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Pedagogika rodzin wielokulturowych”* (zał. 5.1). Celem badań była charakterystyka spędzania czasu wolnego przez przedszkolaków z rodzin wielokulturowych, a wyniki przeprowadzonych badań przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Czas wolny przedszkolaków z rodzin wielokulturowych*, "Edukacja elementarna w teorii i praktyce" 2015, nr 1, ss. 115-131, (zał. 4.1).

Podjęłam próbę zbadania, w jaki sposób dzieci z rodzin mieszanych kulturowo spędzają czas wolny i czy formy spędzania czasu wolnego związane są z kulturą narodową matek i ojców. Chciałam również wskazać, jakie elementy poszczególnych kultur w swoim czasie wolnym wykorzystują dzieci. W badaniach wzięło udział 48 kobiet, matek dzieci w wieku od 3 do 5 lat. Wszystkie dzieci, których matki brały udział w badaniu, pochodziły z rodzin wielonarodowościowych, tzn. posiadały rodziców o odmiennych narodowościach.

Z przeprowadzonych badań wynika, że dzieci najczęściej swój czas wolny spędzają z rodzicami, a także przed komputerem lub telewizorem. Dzieci zdecydowanie najczęściej

podczas pobytu w domu oddają się zabawie, ponadto tworzą (np. malują, rysują, lepią z plasteliny), oglądają telewizję, asystują przy czynnościach rodziców (np. gotowanie, pranie, prasowanie) oraz używają komputera czy laptopa. Pozostałe formy to: aktywność ruchowa (np. spacer, rolki, piłka, rower), odwiedzanie innych dzieci w ich domach, uczestnictwo w dodatkowych zajęciach oraz uczestnictwo w wydarzeniach religijnych (obrzędach, świętach). Zdecydowana większość rodzin wielokulturowych stara się wprowadzać w czas wolny swojego dziecka elementy obydwu kultur, zarówno ojca, jak i matki.

Z analizy przeprowadzonych badań wynika, że dzieci z rodzin wielokulturowych korzystają z podwójnego bogactwa kultur, które reprezentują ich rodzice. Z kolei rodzice ci chętnie wspomagają rozwój osobisty ich dzieci w aspekcie kulturowym. Dzieci z rodzin wielokulturowych nie wykazują znaczących różnic w formach spędzania czasu wolnego w porównaniu do dzieci z rodzin monokulturowych.

Kolejne badania prowadziłam w czasie od 01.01.2016 do 31.12.2016 realizując *Projekt badawczy nr 50/P/2016 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Małżeństwa binacjonalne oraz związki międzykulturowe”* (zał. 5.2) Początkowo w ramach działań projektowych zajęłam się ogólnym analizowaniem funkcjonowania społeczeństw wielokulturowych. Do najważniejszych moich osiągnięć w tym obszarze należy praca zbiorowa, której byłam pomysłodawczynią i redaktorką: E. Sowa-Behtane (red.), *Relacje międzykulturowe*, WAM/Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016, ss. 354; recenzenci: dr hab. Barbara Grabowska, prof. UŚ, dr hab. Małgorzata Pamuła-Behrens, prof. UP (zał. 2.1).

W efekcie tego projektu powstała także pierwsza w Polsce monografia, poświęcona w całości rodzinom wielokulturowym: E. Sowa-Behtane, *Rodziny wielokulturowe*, WAM / Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016, ss. 167, recenzenci: dr hab. Jadwiga Plewko, prof. KUL, dr hab. Małgorzata Stopikowska, prof. Ateneum (zał. 1.1).

Celem tej publikacji była charakterystyka rodzin wielokulturowych funkcjonujących w Polsce, a stworzenie kompendium wiedzy było zaplanowane jako wstęp do późniejszych badań i analiz empirycznych.

Monografia jest podzielona na trzy rozdziały: Rodziny wielokulturowe; Małżeństwa binacjonalne; Pomoc dla rodzin wielokulturowych. Analiza dostępnej literatury przedmiotu pokazywała wielość problemów, które nie były do tej pory w naszym kraju zbadane, co pozwoliło mi nakreślić swoją koncepcję badawczą na najbliższe lata.

W tym samym czasie (01.01.2016 - 31.12.2016) prowadziłam drugi *Projekt badawczy nr 81/P/2016 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Małżeństwa binacjonalne”* (zał. 5.3), którego założeniem była charakterystyka małżeństw binacjonalnych.

Wyniki swoich badań przedstawiłam w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Binational Marriages and Multicultural Educational Environment*, w: *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference May 27th-28th, 2016, Volume III*, Rezeknes Tehnologiju Akademija, Rezekne 2016 (zał. 3.1).

Celem tego badania była analiza porównawcza funkcjonowania małżeństw monokulturowych (polskich) oraz małżeństw binacjonanych zawartych przez małżonków charakteryzujących się odmienną kulturą, tradycją, językiem ojczystym, a często religią i rasą, z których jedno było reprezentantem narodowości polskiej. Badania przeprowadziłam na próbie 40 osób (10 małżeństw binacjonalnych i 10 małżeństw polskich).

Z analizy tych badań wynika, że małżeństwa binacjonalne nie różnią się od polskich w ocenie szczęścia, jakości i trwałości swojego związku. Porównanie kobiet i mężczyzn ujawniło, że w tego typu związkach to żony częściej niż mężowie czują się obciążone czynnikiem dwukulturowości, co sprawia, że postrzegają swoje małżeństwa jako mniej zintegrowane, mniej satysfakcjonujące i mające gorszą komunikację między małżonkami.

Wnioski z badań wskazują, iż procesy decyzyjne osób wchodzących w małżeństwa binacjonalne nie różnią się od procesów decyzyjnych osób wchodzących w związki jednonarodowe. Pod względem cech społeczno-demograficznych małżeństwa binacjonalne są w większości małżeństwami jednorodnymi. Jednak w małżeństwach binacjonalnych często pojawiają się problemy wynikające z różnorodności kulturowej małżonków. Najczęściej stosowane przez małżonków strategie adaptacyjne, mające na celu radzenie sobie z różnicami kulturowymi, to strategia kompromisu i strategia współistnienia. Czynnikiem wysoce niekorzystnym dla realizacji partnerskiego modelu małżeństwa będzie pochodzenie narodowe.

Reprezentanci poszczególnych grup kulturowych, w procesie wychowania i socjalizacji, nabywają oraz internalizują wartości rdzenne swojej grupy. Opierając się na teorii Margaret Mead oraz Marii Ossowskiej założyłam, że członkowie rodzin wielokulturowych reprezentują różne wartości kulturowe, zatem warto zbadać, czy osoby tworzące związki międzykulturowe, w których spotykają się z odmiennym systemem wartości swojego partnera, doświadczają z tego powodu kryzysu w wartościowaniu. Wyniki swoich dociekań badawczych przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Małżeństwo dwunarodowościowe a kryzys systemu wartości*, "Studia Paedagogica Ignatiana" 2016, nr 1, vol. 19, ss. 179-195 (zał. 4.2).

Celem podjętych badań była odpowiedź na pytanie: czy tworzenie związku z osobą o odmiennym kulturowo systemie wartości, którego oddziaływaniom intencjonalnym bądź

nieintencjonalnym zostaje się poddanym, może wpływać na kryzys w wartościowaniu. Badania przeprowadziłam w 2013 roku na terenie Krakowa, jak również za pośrednictwem Internetu. W badaniach wzięły udział 73 kobiety, Polki, partnerki obcokrajowców.

Wyniki badań pokazały, że w zakresie każdego z procesów składających się na wartościowanie – z których głównymi są ocenianie, wybieranie i realizowanie wartości – mogą występować specyficzne trudności lub zaburzenia. Badane respondentki w większości posiadały problemy i konflikty związane z oceną zdarzeń, wyborem celów i sposobów postępowania, które są bardzo poważnymi problemami osobistymi, przeżywanymi przez nie szczególnie mocno, gdyż są po pierwsze osobami młodymi (20–25 lat), a po drugie tworzącymi związki międzykulturowe. Badane kobiety w większości posiadały problemy i konflikty związane z poczuciem zagubienia wartości (60,00% badanych) oraz trudnościami w uporządkowaniu systemu wartości w hierarchię (38,67%), które są poważnymi problemami osobistymi.

Zatem z analizy przeprowadzonych badań wynika, iż osoby tworzące związki międzykulturowe, w których spotykają się z odmiennym systemem wartości swojego partnera, doświadczają z tego powodu kryzysu w wartościowaniu. Problem samych małżonków, dotyczący deklarowanych i realizowanych wartości, przenosić może się na proces wychowania ich dzieci.

Dzieci wychowywane dwukulturowo najczęściej mają dostęp do dwóch kultur, co jest niewątpliwie atutem pedagogicznym, ale również może to powodować pewne zagubienie w tworzeniu własnego systemu wartości. Istnieje więc potrzeba, aby szkoła, która kreuje ideały pedagogiczne, wzory osobowe, jak i preferowany system wartości, prowadziła odpowiednie działania wobec rodzin wielokulturowych.

Tematyka ta korelowała z zadaniami szkoły, dlatego też nakreśliłam pewne postulaty pedagogiczne w zakresie poradnictwa pedagogicznego skierowanego do rodzin wielokulturowych, które przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Poradnictwo pedagogiczne skierowane do rodzin wielokulturowych*, "Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN" 2016, tom LXIX, ss. 122-132 (zał. 4.3).

Artykuł ten jest pracą teoretyczną, której celem było opisanie instytucjonalnego poradnictwa pedagogicznego dla rodzin wielokulturowych w Polsce.

Wnioski przedstawione w tym artykule wskazują, że praca konsultacyjna musi być adekwatna do wyzwań współczesnego środowiska społeczno-gospodarczego i wielokulturowego. Aby pracować z reprezentantami różnych kultur, musimy posiadać kompetencje międzykulturowe, czyli zdolność do rozwijania ukierunkowanej wiedzy,

umiejętności i postaw, które prowadzą do widocznych zachowań i komunikacji, które są zarówno skuteczne, jak i odpowiednie w interakcjach międzykulturowych.

W tym samym czasie (od 01.01.2016 do 31.12.2016) uczestniczyłam w kolejnym *Projekcie badawczym nr 22/P/2016 pt. „Profilaktyka dla rodziców - rodzice dla profilaktyki” w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum (zał. 5.4.)*, którego efektem była publikacja: E. Sowa-Behtane, *Profilaktyka szkolna skierowana do rodzin odmiennych kulturowo*, w: *Profilaktyka społeczna. Kontekst rodzinny i szkolny*, red. K. Kmiecik-Jusięga, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017 (zał. 3.2).

Celem publikacji była charakterystyka profilaktyki szkolnej skierowanej do rodzin odmiennych kulturowo. W ramach badań dokonałam analizy dostępnej literatury przedmiotu oraz obserwacji i opisu dobrych praktyk realizowanych na terenie Krakowa.

Wnioski z badań są następujące: po pierwsze konieczne jest wsparcie działań szkoły w odpowiednim przygotowaniu nauczycieli, pedagogów i psychologów do pracy z osobami odmiennymi kulturowo, po drugie celowe jest tworzenie klas wielokulturowych, a po trzecie pracownicy szkoły powinni współpracować ze specjalistycznymi instytucjami (często prowadzonymi przez organizacje pozarządowe), które udzielają pomocy dla rodzin wielokulturowych czy imigranckich. Każdy pedagog czy psycholog szkolny powinien znać adresy placówek, w których rodziny odmienne kulturowo mogą skorzystać z poradnictwa.

W tym samym roku (01.04.2016 - 31.12.2016) byłam także wykonawcą w *Projekcie naukowo-badawczym realizowanym przez Gliwicką Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości, pt. „Z problematyki kultur. Studium interdyscyplinarne” (zał. 5.5)*.

Podczas pracy w tym zespole przedmiotem badań uczyniłam odbiór kultury partnerów przez Polki tworzące małżeństwa wielokulturowe. Wyniki prowadzonych badań przedstawiłam w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Recepcja kultury obcej przez Polki tworzące małżeństwa binacjonalne*, "World Journal of Theoretical and Applied Sciences" 2016, nr 2 (https://ecitydoc.com/download/world-journal-oftheoretical-and-applied-sciences_pdf) (zał. 4.4).

Celem prowadzonych badań była odpowiedź na pytanie: Jaka jest recepcja kultury swojego partnera, przez Polki, tworzące małżeństwa binacjonalne? W badaniach udział wzięło 90 kobiet w wieku od 21 do 45 lat. W momencie przeprowadzania badania, kobiety tworzyły związki małżeńskie z mężczyznami o innej niż polska narodowości.

Wyniki badań wskazują, że zdecydowana większość kobiet wykazuje postawę tolerancyjną wobec kultury partnera (53,33%). 16,67% badanych określiło siebie jako znawczynie kultury, natomiast 10,00% jako amatorki kultury męża. Po 6,67% badanych

określiło się jako: miłośniczki, osoby bierne bądź nieprzychylne kulturze męża. Nie stwierdzono istotnych zależności pomiędzy recepcją kultury obcej, a wiekiem badanych, stażem małżeńskim, wykształceniem badanych czy posiadaniem (bądź nie) dzieci.

Pojawia się zatem wniosek, że małżeństwa binacjonalne zawierane są przez osoby otwarte na inne kultury, tolerancyjne i ciekawe innych kultur. Tym samym recepcja kultury partnera, czyli jej przyjmowanie czy przyswajanie, jest wśród badanych kobiet zjawiskiem powszechnym i naturalnym.

Wyniki powyższych badań pozwoliły mi na postawienie kolejnego pytania badawczego, dotyczącego problemów wynikających z różnych wartości kulturowych reprezentowanych przez poszczególnych członków rodzin wielokulturowych. Podstawę konfliktów i zagrożeń stanowią różnorodne czynniki, na które narażona jest rodzina wielokulturowa, a które przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń*, "Wychowanie w Rodzinie" 2017, t. XV, nr 1, ss. 79-92 (zał. 4.5).

Celem badań było ustalenie jakie konflikty i zagrożenia kulturowe występują w rodzinach wielokulturowych oraz jakie członkowie tych rodzin stosują strategie radzenia sobie z konfliktami i zagrożeniami kulturowymi. Zgodnie z teorią „pola wybieralności” założyłam, że stopień odmienności kulturowej determinuje ilość problemów występujących między partnerami. Różnice narodowościowe, religijne, językowe i kulturowe mogą wpływać zarówno negatywnie, jak i pozytywnie, na małżeństwo. Rezultat uwarunkowany jest m.in. stopniem podobieństwa partnera, stopniem bariery językowej, akceptacją odmienną kulturę i religii partnera oraz jego odrębnych poglądów. Badania ilościowe były przeprowadzone techniką ankietową. W badaniach udział wzięło 79 kobiet narodowości polskiej, będących w związkach małżeńskich z mężczyznami o innej niż polska narodowości.

Wyniki badań pokazały, że najczęściej pojawiające się konflikty kulturowe w rodzinach wielokulturowych to: różnice w narodowości, wyznaniu, rasie i języku małżonków (89,87% badanych); społeczna dezaprobatą, opinia społeczna (50,63% badanych); stereotypy i uprzedzenia wewnątrz rodziny (45,56% badanych); tożsamość kulturowa dzieci (18,98% badanych); lęki, napięcia, niepewność i stres (17,72% badanych); etnocentryzm kulturowy (7,59% badanych); szok kulturowy (7,59% badanych). Strategią radzenia sobie z konfliktami, którą badane wskazały jako najczęściej stosowaną był kompromis.

Jednak, aby stosować strategię kompromisu, należy posiadać pewne kompetencje, z których bardzo ważną wydaje się asertywność, szczególnie w sytuacji, gdy w związek małżeński wchodzi osoba, których oczekiwania mogą różnić się znacznie w wielu zakresach życia małżeńskiego, ze względu na ich tożsamość kulturową. Takie ujęcie problematyki

asertywności przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *The Assertiveness in the Process of Transformation of Identity in Multicultural Marriages*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika 2018, t. XXXV, nr 1, ss. 125-137 (zał. 4.6).

Celem tego artykułu było przedstawienie asertywności jako ważnej, a nawet niezbędnej, kompetencji małżonków w rodzinach wielokulturowych, wykorzystywanej w procesie transformacji tożsamości w małżeństwach, warunkującej poprawne i satysfakcjonujące, dla każdego z nich, funkcjonowanie związku wielokulturowego. Badania polegały na analizie dostępnej literatury przedmiotu, a artykuł jest pracą teoretyczną, bazującą przede wszystkim na teorii determinantów zgodności małżeńskiej Mieczysława Plopy i Jana Rostowskiego.

Temat różnic w zakresie wartości kulturowych kontynuowałam poprzez próby znalezienia odpowiedzi na bardzo ważne pedagogiczne pytanie: W jaki sposób przebiega proces wychowania do wartości w rodzinach wielokulturowych? Wyniki moich analiz zostały opublikowane w rozdziale: E. Sowa-Behtane, *Wychowanie do wartości w rodzinach wielokulturowych*, w: *Życie wartościowe w perspektywie aksjologii pedagogicznej*, red. A. Cudowska, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2018 (zał. 3.3).

Celem badań było wskazanie do jakich wartości wychowują swoje dzieci, rodzice reprezentujący różnorodne kultury i religie, tworzący rodziny wielokulturowe.

W badaniach udział wzięło 79 kobiet narodowości polskiej oraz ich mężowie, którzy reprezentowali inną niż polska narodowość.

Z przeprowadzonych badań wynika, że hierarchia czterech najważniejszych dla badanych wartości okazała się taka sama, bez względu na przynależność religijną, kontynentalną czy narodowościową. Niezależnie od religii czy kraju pochodzenia, rodzice chcą wychowywać swoje dzieci do takich wartości, jak: rodzina, miłość, zdrowie i przyjaźń, a następnie szacunek bądź wiara w Boga. Badani rodzice byli zgodni co do faktu, że wartości stanowią źródło inspiracji i dyrektyw, wyznaczają drogę integralnego rozwoju osobowości, a wychowanie, w którym nie ma miejsca na wprowadzenie w system wartości, jest mało skuteczne, a wręcz społecznie szkodliwe. Badani rodzice mieli świadomość, że wychowują wspólnie do tych samych wartości.

Wnioski z badań pokazują, iż rodzina wielokulturowa to niekoniecznie rodzina przejawiająca konflikty kulturowe w każdym aspekcie życia, to niekoniecznie rodzina, która nie posiada spójnego systemu wartości, co powodować będzie brak przekazu jasnych wartości swoim potomkom. Osoby dobierając się w pary (również wywodzące się z różnych kultur), zwracają uwagę na wiele zmiennych. Jedną z nich jest system wartości drugiej osoby. Jeśli systemy wartości dwojga osób są różne, zakładać można, że taki związek nie przetrwa próby

czasu. Jeśli rodzina, w tym wielokulturowa, wypełnia prawidłowo swoje funkcje, to również dba o „kręgosłup moralny” swoich potomków, zatem ważne dla rodziców jest zagadnienie wartości w wychowaniu.

Członkami rodzin wielokulturowych żyjących w Polsce są dzieci, które funkcjonują w polskiej szkole, a szkoła jest instytucją je wychowująca i socjalizująca. Próby charakterystyki tego zagadnienia dokonałam w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Dzieci z rodzin wielokulturowych w polskiej szkole*, w: *Edukacja wobec migracji. Konteksty glottodydaktyczne i pedagogiczne*, red. P. E. Gębał, Księgarnia Akademicka, Kraków 2018 (zał. 3.4).

Celem prowadzonych badań była odpowiedź na pytanie: W jaki sposób dzieci z rodzin wielokulturowych funkcjonują w polskiej szkole? Do badań zastosowałam technikę zogniskowanego wywiadu grupowego. W badaniach wzięło udział 13 kobiet - Polek, które były w związku małżeńskim z mężczyzną innej narodowości oraz posiadały dziecko bądź dzieci, które uczęszczały do polskiej szkoły lub przedszkola. Dwie z badanych były dodatkowo nauczycielkami i podczas badania podzieliły się także swoim doświadczeniem zawodowym. Badanie przeprowadzono w dniu 21 sierpnia 2017 roku w Krakowie.

Z analizy przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że największym problemem dzieci z rodzin wielokulturowych jest dyskryminacja rasowa/ etniczna.

W takiej sytuacji należy zachęcić placówki edukacyjne do realizowania zadań z zakresu edukacji międzykulturowej w jeszcze szerszym zakresie i korzystania z gotowych narzędzi edukacyjnych w postaci np. bajek międzykulturowych, bądź też z naturalnych elementów różnych kultur np. muzyki, a przede wszystkim z kontaktów międzykulturowych. Można rozpoczynać od kontaktów symbolicznych poprzez różnego rodzaju wizualizacje, aż w końcu nawiązywanie kontaktów właściwych, np. poprzez zapraszanie do placówki reprezentantów różnych kultur.

W ramach swojej pracy naukowej opisywałam także działalność Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych, jako jedynej w Polsce organizacji pozarządowej skierowanej do członków rodzin wielokulturowych. Opis dobrych praktyk zamieściłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych – organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo*, „Kultura-Społeczeństwo-Edukacja” 2018, nr 1, ss. 117-126 (zał. 4.7).

W artykule zwróciłam uwagę na fakt, iż rodzina wielokulturowa, jak każda inna, musi radzić sobie z wieloma zagrożeniami i problemami. Bywa tak, że swoje problemy jest w stanie rozwiązać wykorzystując własne zasoby. Jeśli jednak strategie rozwiązywania

problemów wewnątrzrodzinnych przy udziale jej członków zawodzą, zachodzi konieczność udzielania pomocy z zewnątrz, np. przez Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych

Pomoc ma być zintegrowana, czyli powinna występować spójność oddziaływań: od diagnozy do środków zaradczych. Dla trafności podejmowanych działań niezbędna jest diagnoza uwzględniająca całość funkcjonowania rodziny, podczas której należy zwrócić uwagę na elementy takie jak: zaplecze kulturowe osób badanych, zaplecze językowe oraz sytuacja zmiany kulturowej. Stowarzyszenie kieruje do rodzin poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, mediację oraz terapię rodzinną.

Ocena jakości związku jest podstawowym elementem, decydującym o jego trwaniu bądź jego zakończeniu. Dlatego też kolejnym podjętym przeze mnie problemem badawczym była jakość związku małżeństw wielokulturowych. Swoje wnioski z badań przedstawiłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Jakość związku małżeństw wielokulturowych*, „Edukacja międzykulturowa” 2019, nr 2 (11), ss. 194-205 (zał. 4.8).

Celem tych badań była charakterystyka jakości związku małżeństw wielokulturowych. W problemach badawczych ujęłam również motywy zawarcia związku małżeńskiego oraz stopień trudności w komunikacji między małżonkami. Badania ankietowe prowadzone były w grupie 112 kobiet, tworzących małżeństwa wielokulturowe. Do badań użyłam autorskiego kwestionariusza ankiety oraz Kwestionariusza Dobranego Małżeństwa autorstwa Mieczysława Plopy i Jana Rostowskiego, za pomocą którego można uzyskać ogólny pomiar więzi oraz pomiary następujących czynników: intymność, samorealizacja, podobieństwo i rozczarowanie.

Wyniki badań ukazały, że badane kobiety przejawiały wysoki poziom satysfakcji z powodu bycia w bliskiej relacji z partnerami, oraz że występowało poczucie wysokiego poziomu zgodności co do realizacji ważnych celów małżeńskich i rodzinnych. Najważniejszym motywem zawierania małżeństw wielokulturowych była miłość, a komunikacja dla większości badanych nie stanowiła problemu przyczyniającego się do pogorszenia jakości związku.

Wnioski z badań wskazują więc na dobrą jakość małżeństw wielokulturowych. Szczególnie istotna jest zdolność tego małżeństwa do wychodzenia poza granice własnej kultury, czyli otwartość oraz tolerancja na to, co nieznanne, a także gotowość do podejmowania prób zrozumienia odmiennego punktu widzenia. Te cechy wynikają z indywidualnego charakteru małżonków i z jakości więzi emocjonalnej, która ich łączy. Do najważniejszych cech zwiększających prawdopodobieństwo harmonijnego współżycia należy elastyczność i empatia współmałżonków.

W trakcie badań nad jakością związków w małżeństwach międzykulturowych badałam także dobór zgodny w zakresie „pola wybieralności” małżonków, który z kolei opisałam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Marital Selection in Intercultural Marriages*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2020, nr 3, vol. 23, ss. 179-200 (zał. 4.9).

Celem badań było wskazanie jakie podobieństwa i jakie różnice występują w doborze małżeńskim w małżeństwach międzykulturowych. Badania ankietowe prowadzone były w grupie 112 kobiet, tworzących małżeństwa wielokulturowe. Do badań użyto autorskiego kwestionariusza ankiety. Wyniki badań dowodzą, że w większości przypadków badane pary dobierały się według podobnej biografii społecznej. W większości przypadków małżonkowie byli w podobnym wieku (79,5%), a także łączyły ich: rasa (90,1%), warstwa społeczna (74,1%), pochodzenie środowiskowe (61,6%), wykształcenie (56,2%), stosunek do wiary (92,8%), sytuacja materialna przed ślubem (65,2%).

Uzyskane wyniki badań potwierdzają teorię Reynoldsa Farley’a, który wyodrębnił trzy główne czynniki, wpływające na częstość zawierania małżeństw mieszanych: służbę wojskową, wyższe wykształcenie i miejsce zamieszkania. Z analizy danych wynika, że największa część badanych kobiet zamieszkiwała właśnie duże miasta (57,1%), a wykształcenie wyższe było najczęstsze zarówno wśród badanych (60,7 %), jak i wśród ich mężów (41,1%).

Wynikami swoich badań w zakresie pedagogiki rodziny dzieliłam się podczas udziału w licznych konferencjach naukowych. Oto niektóre z nich:

1. Ogólnopolska konferencja naukowa „Pedagog, nauczyciel, doradca, terapeuta w sytuacjach różnicowania kulturowego”; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Poznań; 07.04.2016; Tytuł referatu: *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych - organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo* (zał. 6.1);
2. IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Wychowanie w Rodzinie. Konteksty historyczne i współczesne nt. Rodzina w sytuacji konfliktów i zagrożeń”; Uniwersytet Wrocławski; Szklarska Poręba; 19-21.05.2016; Tytuł referatu: *Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń* (zał. 6.2);
3. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Society, Integration, Education”; Rezeknes Tehnologiju Akademija; Rezekne; 27-28.05.2016; Tytuł referatu: *Binational Marriages and Multicultural Educational Environment* (zał. 6.3);
4. XIII Konferencja Międzynarodowa „Polityka edukacyjna w kształtujących się społeczeństwach wielokulturowych”; Uniwersytet w Białymstoku; Lipowy Most; 29-

- 31.05.2016; Tytuł referatu: *Rola małżeństw binacjonalnych w kształtowaniu się społeczeństw wielokulturowych* (zał. 6.4);
5. III Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu Nowe wyzwania w szkolnej profilaktyce pt. Profilaktyka dla rodziny. Rodzina dla profilaktyki; Akademia Ignatianum; Kraków; 03.06.2016; Tytuł referatu: *Profilaktyka szkolna skierowana do rodzin odmiennych kulturowo* (zał. 6.5);
6. IX Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny „Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki”; Uniwersytet w Białymstoku; Białystok; 21-23.09.2016; Tytuł referatu: *Wychowanie do wartości w rodzinach wielokulturowych* (zał. 6.6);
7. Konferencja "Edukacja wobec migracji. Język - Kultura - Tożsamość"; Uniwersytet Warszawski, Urząd Miasta Krakowa, Rada Miasta Krakowa, Fundacja Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. Mikołaja Reja, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Politechnika Krakowska & Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii w Kijowie; Kraków; 18-19.09.2017; Tytuł referatu: *Dzieci z rodzin wielokulturowych w polskiej szkole* (zał. 6.7);
8. XIV Konferencja naukowa z cyklu “Edukacja międzykulturowa” Człowiek pogranicza – wyzwania humanistycznej edukacji; Uniwersytet w Białymstoku; Białystok; 21-22.05.2019; Tytuł referatu: *Kompetencje międzykulturowe członków rodzin wielokulturowych* (zał. 6.8);
9. X Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny „Pedagogika i edukacja wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii”; Uniwersytet Warszawski & Akademia Pedagogiki Specjalnej; Warszawa; 18-20.09.2019; Tytuł referatu: *Strategie wychowania w rodzinach wielokulturowych* (zał. 6.9).

4.3. Edukacja międzykulturowa (pedagogika międzykulturowa)

Edukacja międzykulturowa to zadanie podejmowane w trosce o efektywną integrację różnych grup kulturowych, w tym rodzin wielokulturowych.

Badania z zakresu pedagogiki międzykulturowej rozpoczęłam od pytania o rolę pedagoga społecznego w edukacji wielo-, między- i trans-kulturowej, a próbę odpowiedzi zawarłam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Rola pedagoga społecznego w edukacji wielokulturowej, międzykulturowej i transkulturowej*, w: *SOCIALIA 2015 „Možnosti uplatnění sociálního pedagoga/sociální pedagogiky v současné společnosti“*, red. I. Junona, G. Slaninova, Gaudeamus, Hradec Králové 2016 (zał. 3.5).

W artykule wskazałam, iż edukacja wielokulturowa ma służyć przygotowaniu dzieci i młodzieży, niezależnie od pochodzenia i kultury, do życia i współdziałania na zasadach równorzędnego spotkania kultur, a nie na zasadzie dominacji mniejszości nad większością czy odwrotnie. Celem edukacji międzykulturowej jest wzajemne wzbogacanie się kultur. Postuluje się, by najważniejszym źródłem tej nauki były bezpośrednie, osobiste i konkretne doświadczenia zdobywane w codziennym życiu. Z kolei edukacja transkulturowa musi odbywać się w środowisku mieszanym kulturowo, w którym występuje wyraźna tendencja do łączenia, syntezy, tworzenia nowej, szerszej od dotychczasowej tożsamości grupowej całości kulturowej. Rola pedagoga społecznego w tej edukacji będzie polegała na zwiększaniu się szans członków mikrostruktury (np. społeczności lokalnej) na przekroczenie barier religijnych, językowych czy rasowych.

W dalszym etapie badań poświęconych edukacji międzykulturowej podjęłam się charakterystyki wybranych elementów kultury afrykańskiej, arabskiej, polskiej i rosyjskiej, które opisałam w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Afrykańskie tańce, arabskie baśnie, polskie zwyczaje i rosyjskie bajki jako naturalne elementy edukacji międzykulturowej*, w: *Polsko-rosyjskie kolaże. Edukacja – społeczeństwo – kultura*, red. A. K. Duda, J. M. Łukasik, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2017 (zał. 3.6).

Celem artykułu było wskazanie możliwości wykorzystania w edukacji międzykulturowej naturalnych elementów różnych kultur. Analiza zakończona została wnioskiem, iż taniec, piosenki, bajki, baśnie, opowiadania, zwyczaje, tradycje, obrzędy, język, obrazy, rzeźby, itd. mogą być z powodzeniem wykorzystywane w edukacji międzykulturowej jako narzędzia edukacyjne.

Teoretycznej charakterystyki edukacji międzykulturowej w Polsce podjęłam się w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Intercultural education in Poland*, w: *Pedagogy, education and instruction. Conference Proceedings 3rd International Scientific Conference. Mostar, 21st – 22nd October 2016*; red. A. Barrientos Soto, A. Lukenda, S. Pavlović, E. Sowa-Behtane, V. Spajić-Vrkaš, M. Vasilj, Faculty of Science and Education University of Mostar, Mostar 2018 (zał. 3.7).

Celem podjętych badań była charakterystyka edukacji międzykulturowej w Polsce oraz wskazanie dobrych praktyk w jej zakresie. Analiza literatury przedmiotu oraz obserwacja dobrych praktyk pozwoliła mi stwierdzić, że edukacja międzykulturowa w Polsce skupia się najczęściej na poznawaniu nowych kultur (głównie są to kultury egzotyczne np. z Afryki czy Azji), poznaniu kultury i zwyczajów mniejszości narodowych mieszkających w Polsce lub poznaniu mniejszości etnicznych obecnych w historii Polski. Odnotowałam także, iż w Polsce

powstaje coraz więcej programów poświęconych edukacji międzykulturowej, które zapewniają korzyści wszystkim odbiorcom (głównie dzieciom), niezależnie od tego, czy są członkami większości czy mniejszości kulturowych.

Ponieważ edukacja międzykulturowa powinna być wdrażana od najmłodszych lat, a najlepszym do tego miejscem, prócz domu rodzinnego, jest przedszkole i szkoła, postanowiłam zbadać placówki edukacyjne, które w swoich założeniach pedagogicznych stawiają edukację międzykulturową na wysokiej pozycji w hierarchii ważności dziedzin wychowania, a wielokulturowość traktują jako zasób. Wyniki badań zostały opisane w publikacji: E. Sowa-Behtane, *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)*, "Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna" 2018, nr 1 (zał. 4.10).

Celem badań było przedstawienie wychowawczych instytucji wielokulturowych (przedszkola, szkoły), które pojawiły się w ostatnich latach w odpowiedzi na znaczny wzrost liczby uczniów cudzoziemskich w Krakowie.

Analiza funkcjonowania takich placówek wskazała, że w swoich założeniach, celach i zadaniach sprzyjają one promowaniu wielokulturowości i gromadzeniu w jednym miejscu dzieci reprezentujących różne kultury. Edukacja cudzoziemców w polskiej szkole to również wyjątkowa szansa dla polskich uczniów, którzy dzięki obecności osób odmiennych kulturowo mogą się kształcić i wychowywać w przestrzeni wielokulturowej. Edukacja cudzoziemców powiązana z edukacją międzykulturową umożliwia przygotowanie wszystkich uczniów do funkcjonowania w zróżnicowanym kulturowo współczesnym świecie.

Wynikami swoich badań w zakresie pedagogiki międzykulturowej dzieliłam się podczas udziału w licznych konferencjach naukowych. Oto niektóre z nich:

1. Konferencja Socialia 2015; Univerzita Hradec Králové; Hradec Králové; 05-06.11.2015; Tytuł referatu: *Rola pedagoga społecznego w edukacji wielokulturowej, międzykulturowej i transkulturowej* (zał. 6.10);
2. III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Pedagogy, education and Instruction”; University of Mostar; Mostar; 21-22.10.2016; Title of the paper: *Intercultural education in Poland* (zał. 6.11);
3. I Międzynarodowa Konferencja Naukowa "Wczesna edukacja dziecka – trywializacja czy modernizacja?"; Akademia Ignatianum & Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN; Kraków; 21-22.11.2016; Tytuł referatu: *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)* (zał. 6.12);

4. Symposium Erasmus + "Social engagement and learning. Intercultural perspective"; Akademia Ignatianum/Jesuit University; Kraków; 06.06.2018; Tytuł referatu: *Multicultural education. Issues and perspectives* (zał. 6.13);
5. II Międzynarodowa Konferencja Naukowa "Pedagogy in an interdisciplinary dimension: The variability of models of continuous pedagogical education"; Borys Grinchenko Kyiv University; Kyiv; 28.11.2018; Tytuł referatu: *Multicultural and intercultural education of pedagogues in the context of European integration* (zał. 6.14);
6. XXV Międzynarodowa Konferencja „Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie: 30 lat doświadczeń – problemy – perspektywy”; Uniwersytet Śląski; Cieszyn – Ustroń; 4-5.06.2019; Tytuł referatu: *Kuchnie narodowe jako element edukacji międzykulturowej* (zał. 6.15);
7. Międzynarodowa Konferencja Naukowa “World Education Research Association Focal Meeting In Tokio. 10th Anniversary. Future of Democracy and Education: Realizing Equity and Social Justice Worldwide”; The University of Tokyo, Gakushuin University; Tokyo, Japan; 5-8.08.2019; Tytuł referatu: *Multicultural teacher education in Poland (in the context of global changes)* (zał. 6.16);
8. Międzynarodowa Konferencja Online “Local Dimension of Children’s Migrations and its Impact on EU Integration Policy”; MiCREATE Project; Kraków; 4-5.12.2020; Tytuł referatu: *Preparing Teachers for Intercultural Education in the Context of Global changes (Using Poland as an Example)* (zał. 6.17);
9. Międzynarodowa Konferencja International Association for Intercultural Education (IAIE) 2021, International Education in an Age of Information and Disinformation; Kibbutzim College of Education, Technology and the Arts, Tel Aviv, Israel; 27-30.06.2021; Tytuł referatu: *Preparing teachers for intercultural education in the context of global changes (on the example of Poland)* (zał. 6.18);
10. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Tożsamość, kondycja i powinności pedagogiki międzykulturowej – tradycja i współczesność”; Uniwersytet Śląski; Ustroń; 26-28.06.2022; Tytuł referatu: *Przygotowanie nauczycieli w zakresie edukacji międzykulturowej w nowym kontekście przyjmowania do placówek edukacyjnych uchodźców z Ukrainy* (zał. 6.19).

4.4. Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym (pedagogika społeczna)

Winki badań, które prowadziłam wśród małżeństw i rodzin wielokulturowych wskazywały, że związek małżeński z obywatelem polskim jest ważnym elementem integracji imigranta ze społeczeństwem przyjmującym. Postanowiłam więc pewną część swoich badań poświęcić tematowi integracji imigrantów.

Pierwszym podjętym problemem badawczym była integracja cudzoziemców w Polsce w opiniach ich życiowych partnerek. Wyniki przeprowadzonych badań opublikowałam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Integracja cudzoziemców w Polsce w opiniach ich życiowych partnerek*, w: *Segregacja integracja inkluzja*, red. B. Grochmal-Bach, A. Czyż, A. Skoczek, WAM, Kraków 2013 (zał. 3.8).

Celem badań było poznanie opinii partnerek cudzoziemców mieszkających w Polsce na temat procesu ich integracji. Badania przeprowadziłam w 2013 roku na terenie Krakowa, jak również za pośrednictwem drogi internetowej i wzięło w nich udział 40 kobiet, które określiły siebie jako „będące w związku z cudzoziemcem”. W badaniach brały udział kobiety będące w związku małżeńskim (32 osoby) oraz żyjące w niezalegalizowanym związku konkubenckim (8 osób).

22% badanych deklarowało, że ich partnerzy nie chcą pozostać w Polsce i nie zintegrowali się z polską rzeczywistością. Pozostała, znaczna większość badanych, wykazywała wiele pozytywnych wskaźników poprawnie przebiegającej integracji swoich partnerów. W chwili przeprowadzania badań, 94% partnerów badanych kobiet pracowało. Partnerzy uczestniczyli w polskich tradycyjnych świątach i uroczystościach, a także mogli praktykować swoją religię i swoje wierzenia – tak twierdziło 75% badanych kobiet. 63% badanych uczestniczyło wraz ze swymi partnerami w życiu kulturalnym. 58% badanych twierdziło, że ich partnerzy wchodzą w stosunki koleżeńskie i przebywają chętnie w towarzystwie Polaków. 74% partnerów badanych kobiet nigdy nie spotkało się z dyskryminacją czy wrogością ze strony Polaków.

Przeprowadzone badania ukazały, że relacja partnerska jest niezwykle istotnym czynnikiem, który wpływa pozytywnie na proces integracji cudzoziemców. Można hipotetycznie przyjąć, że najbardziej rozwinięte kontakty utrzymują osoby, które zawarły w Polsce związek małżeński. To żona wprowadza partnera w świat polskich zwyczajów, tradycji, w polską rodzinę, jest pomocna w nauce języka polskiego, pomaga przy załatwieniu niezbędnych dokumentów, jest „podporą” i jednym z głównych filarów tejże integracji. Dlatego też można wysunąć wniosek, iż cudzoziemcy będący w związkach z Polkami,

zwiększają swoje szanse na szybsze i lepsze jakościowo zintegrowanie się z polskim społeczeństwem.

Po publikacji tego artykułu postanowiłam poszerzyć badania nad integracją cudzoziemców o analizę literatury przedmiotu w zakresie polityki społecznej oraz dobrych praktyk skierowanych do grupy cudzoziemców. Powstał wtedy artykuł: E. Sowa-Behtane, *Social Inclusion of Foreigners in Poland*, w: *Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World. BCES Conference Books, Vol. 14, No. 1*, red. N. Popov, Ch. Wolhuter, J. Kalin, G. Hilton, J. Ogunleye, E. Niemczyk, BCES, Sofia 2016 (zał. 3.9).

Celem tego artykułu był opis modelu integracyjnego cudzoziemców w Polsce. Analiza literatury przedmiotu pozwoliła na charakterystykę zjawiska migracji i włączenie społeczne cudzoziemców w Polsce, a także wyróżnienie czynników i podmiotów, które są ważne dla procesu integracji społecznej. We wnioskach zwróciłam uwagę na potrzeby polskiego społeczeństwa, które obejmują dialog z cudzoziemcami, stworzenie społecznej polityki integracji i umożliwienie obcokrajowcom uczestnictwa we wszystkich obszarach funkcjonowania polskiego społeczeństwa.

Ważnymi elementami procesu integracji cudzoziemców jest ich aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo, dlatego też tym zagadnieniom poświęcony został artykuł: E. Sowa-Behtane, *Aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo cudzoziemców w Polsce*, w: *Resocjalizacja w doświadczeniach praktyków*, red. E. Mazur, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2017 (zał. 3.10).

Celem badań było ustalenie czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa cudzoziemców mieszkających w Polsce. Badania zostały przeprowadzone w 2013 roku na terenie Krakowa i za pośrednictwem Internetu. W badaniach wzięło udział 40 par mieszkających w Polsce: 40 kobiet, Polek, oraz 40 mężczyzn (partnerów badanych kobiet). Podczas badań wyróżniłam następujące czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa cudzoziemców: zatrudnienie, zarobki, posługiwanie się językiem polskim, wiedza na temat kraju zamieszkania, możliwość praktykowania swojej religii i swoich wierzeń, stosunki z rdzennymi mieszkańcami danego kraju, dyskryminacja ze strony ludności rdzennej i partnerka będąca Polką.

We wnioskach z przeprowadzonych badań wskazałam, iż celowe jest wprowadzanie doradztwa i wsparcia cudzoziemcom, w dziedzinach takich jak: zakwaterowanie, środki utrzymania, integracja na rynku pracy, opieka socjalna, działania mające na celu wspieranie trwałego i stałego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym, środki skupiające się na kształceniu, szkoleniu zawodowym, uznawaniu kwalifikacji i dyplomów. Należy wyróżnić

szanse cudzoziemców w dostępie do rynku pracy, poprzez organizację szkoleń czy kursów. Istotne znaczenie, w sferze kreowania i poszerzania zakresu bezpieczeństwa w środowisku, ma działalność edukacyjna.

Ponieważ wyniki prowadzonych przeze mnie badań wskazywały, iż związek z obywatelem polskim jest ważnym elementem integracji cudzoziemca, postanowiłam pogłębić ten problem prowadząc kolejne badania, w efekcie których powstał artykuł: E. Sowa-Behtane, *Integracja społeczna imigrantów żyjących w związkach małżeńskich z obywatelami Polski*, w: *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa. Tom 1*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017 (zał. 3.11).

Celem artykułu było ukazanie pewnych tendencji w procesie integracji społecznej imigrantów tworzących wielokulturowe związki małżeńskie. W artykule przedstawiłam charakterystykę zjawiska integracji społecznej przez pryzmat wskaźników dotyczących stosunku społeczeństwa większościowego do grupy imigranckiej, relacji społecznych ze społeczeństwem wysyłającym, relacji społecznych ze społeczeństwem przyjmującym oraz udziału w organizacjach społecznych.

Wnioski z badań wskazują, że posiadanie kapitału społecznego w rodzinie to niezwykle zasób dla imigranta. Jednakże, nie każdy imigrant posiada zasoby w rodzinie czy nawet sąsiedztwie, bądź w ogóle w reprezentantach społeczeństwa przyjmującego. Tak więc, istnieje potrzeba stworzenia właściwej polityki integracji. Po pierwsze, przekłada się to na uznanie konieczności właściwego planowania i przeprowadzania działań związanych z poznaniem zjawiska migracji i integracji, a także ich dynamiki i procesów z tym związanych, w tym procesów grupowych. Po drugie, pod uwagę powinna być brana sytuacja sprzed migracji, jak również aspekty związane z ich bieżącym funkcjonowaniem w kraju przyjmującym. Po trzecie, musimy pamiętać, że poprzez wspomaganie imigrantów pomagamy również budować nasze codzienne warunki życia. Jeśli zostawimy imigrantów samym sobie, zapewne wpłynie to na jakość naszego codziennego życia, które, patrząc w przyszłość, z pewnością stanie się coraz bardziej wielokulturowe.

Powyższe wnioski spowodowały, że postanowiłam poszukać metody, która by wspomagała imigrantów w ich procesie integracji i wybrałam jako przedmiot badań metodę animacji. Wyniki swoich analiz opisałam w artykule: E. Sowa-Behtane, *Animacja jako metoda aktywizacji społecznej imigrantów (na przykładzie Krakowa)*, w: *Animacja synergiczności działań edukacyjno-prospołecznych wobec wyzwań współczesności*, red. K.

Duraj-Nowakowa, J. Charchuła, E. Sowa-Behtane, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018 (zał. 3.12).

Celem badań było przedstawienie animacji społeczno-kulturalnej jako ruchu wyzwalającego inicjatywę w celu wykorzystania potencjału jednostek czy grup społecznych. Badania zostały przeprowadzone w maju 2017 roku. Miały one charakter jakościowy i polegały na przeprowadzeniu 10 wywiadów z imigrantami mieszkającymi w Krakowie, których napotkano podczas różnorodnych wydarzeń kulturalnych.

Wyniki badań wskazują, że zdecydowana większość badanych rozumie animację jako formę tworzenia wspólnoty oraz instrument do przezwycięzania ograniczeń społeczno-ekonomicznych osób marginalizowanych. Pytałam badanych czy czują się animatorami zgodnie z wybraną przez siebie definicją? Ośmioro z dziesięciu badanych odpowiedziało twierdząco, jedna osoba odpowiedziała, że trudno jej ocenić i jedna, że nie czuje się animatorem.

Wnioski z badań wskazują, że badane osoby mając potrzebę wyodrębnienia i zachowania swego przywiązania do korzeni, do tego, co im jest bliskie, same się animują, samoistnie wywołują ten proces i go rozszerzają. Badani w większości przypadków czują się animatorami społeczności imigranckiej.

Od dnia 01.10.2019 do dnia 31.03.2020 pełniłam funkcję koordynatora ds. badań w *Projekcie Liderzy Integracji Społecznej. Modelowy program podniesienia kompetencji społecznych migrantów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego nr POWR.03.01.00-00-T034/18-00.*

Następnie, od dnia 01.04.2021 do dnia 31.10.2021 pełniłam funkcję diagnosty w *Projekcie Wsparcie Integracyjno-Edukacyjne Migrantów (WIEM) w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego nr WER19SZAA0058.*

W efekcie badań prowadzonych podczas tych dwóch projektów powstało kilka artykułów, w tym m.in.: E. Sowa-Behtane, *Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym. Na przykładzie uczestnictwa w tradycjach, świętach, uroczystościach i życiu kulturalnym*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2023, nr 1, <https://apcz.umk.pl/SPI/article/view/41633/35244> (zał. 4.11).

Celem tych badań była charakterystyka procesu integracji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym. W badaniach przeprowadzonych w 2022 roku metodą sondażu diagnostycznego za pomocą elektronicznego kwestionariusza ankiety wzięło udział

56 imigrantów mieszkających w Polsce. Połowę badanych (28 osób) stanowiły kobiety, a drugą połowę mężczyźni (28 osób).

Z przeprowadzonych badań wynika, że imigranci uczestniczą w polskich tradycyjnych świętach i uroczystościach, a jednocześnie kultywują swoje narodowe zwyczaje i tradycje (80%). Zdecydowana większość badanych (blisko 90%) twierdziła, że polskich znajomych zapoznaje ze swoją kulturą narodową. 65% badanych twierdziło, że bardzo często bądź często uczestniczy w polskim życiu kulturalnym. Można zatem stwierdzić, że dane te świadczą o dobrze działającym procesie integracji. Badani opowiadali także o sytuacjach, w jakich dochodziło do ich uczestnictwa w polskich świętach, tradycjach, uroczystościach czy życiu kulturalnym. Najczęstszą odpowiedzią było wskazanie na bycie w związku z partnerem bądź partnerką polskiego pochodzenia, którzy w naturalny sposób wprowadzają ich w polskie rodzinne tradycje i zapraszają do wspólnego uczestnictwa w różnych uroczystościach.

Wyniki tych badań wskazują, że jednym ze źródeł sukcesu w tworzeniu polityki imigracyjnej Polski jest uczenie się międzykulturowości i zachęcanie imigrantów do aktywnego i podmiotowego udziału w życiu społecznym kultury dominującej. Jednocześnie jako społeczeństwo przyjmujące sami powinniśmy aktywnie uczestniczyć w życiu kulturalnym imigrantów.

Wynikami swoich badań w zakresie pedagogiki społecznej dzieliłam się podczas udziału w licznych konferencjach naukowych. Oto niektóre z nich:

1. Konferencja „Resocjalizacja i bezpieczeństwo publiczne. Wybrane aspekty prawne, społeczne i pedagogiczne”; Wszechnica Świętokrzyska; Kielce, 17.04.2015; Tytuł referatu: *Aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo publiczne cudzoziemców w Polsce* (zał. 6.20);
2. Ogólnopolska konferencja naukowa „Uchodźcy i migranci w Polsce – wyzwania społeczno-kulturowe, pedagogiczne, etyczne”; Akademia Pedagogiki Specjalnej; Warszawa; 17.03.2016; Tytuł referatu: *Wzory adaptacji migrantów tworzących binacjonalne związki małżeńskie z obywatelami Polski* (zał. 6.21);
3. XIV Coroczna Międzynarodowa Konferencja Bulgarian Comparative Education Society (BCES). Conference Theme: Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World; BCES; Sofia; 14-17.06.2016; Tytuł referatu: *Social Inclusion of Foreigners in Poland* (zał. 6.22);
4. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Synergizm działań społecznych i edukacyjnych - animacja wobec wyzwań współczesności”; Akademia Ignatianum;

Kraków; 27-28.09.2017; Tytuł referatu: *Animacja jako metoda aktywizacji społecznej imigrantów w Krakowie. Dobre praktyki* (zał. 6.23);

1. Międzynarodowa Konferencja Naukowa WERA 2021 Virtual Focal Meeting. Networking Education: Diverse Realities, Common Horizons; WERA; Santiago de Compostella, Spain; 07-09.07.2021; Tytuł referatu: *Integration of foreigners with the host society (the example of Poland)* (zał. 6.24);
2. XI Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny. Przesilenie. Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami; Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu; Poznań; 20-22.09.2022; Tytuł referatu: *Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym (na przykładzie badań przeprowadzonych w 2022 roku w Krakowie)* (zał. 6.25).

4.5. Perspektywy badawcze

O wartości przedstawionego powyżej dorobku może świadczyć sięganie do zaplecza teoretycznego innych dyscyplin, tj. socjologii i psychologii, bez zagubienia interesu poznawczego pedagogiki, co wpisuje się we współczesne oczekiwania stawiane pracom naukowym.

Nadal pragnę rozwijać się naukowo, poruszając się we wskazanych w autoreferacie trzech dyscyplinach pedagogiki, tj. pedagogice rodziny, pedagogice międzykulturowej oraz pedagogice społecznej.

W chwili obecnej jestem członkiem zespołu projektowego w *Projekcie Horizon Europa: Lets Care: Building Safe And Caring Schools To Foster Educational Inclusion And School Achievement (ID: 101059425)*. W ramach tego projektu badany jest klimat szkoły, a moje zainteresowanie badawcze skupione jest na wielokulturowym środowisku szkolnym.

Ponadto widzę nowe perspektywy badawcze, nowe wyzwania i problemy niesione przez zmienną rzeczywistość, które czekają na eksplorację. Obecnie jestem studentką 3 roku psychologii, a po zakończeniu studiów chciałabym przeprowadzić badania na temat powodzenia małżeństw wielokulturowych w aspekcie uwarunkowań psychologicznych w perspektywie transgresyjnego modelu J. Kozielskiego. Ponadto chciałabym przeprowadzić szerokie badania, efektem których byłaby monografia poświęcona pedagogicznym, psychologicznym i socjologicznym założeniom oraz efektem procesu wychowywania dzieci w rodzinach wielokulturowych.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

Moją najważniejszą aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni jest obecna praca badawcza w zespole projektowym w *Projekcie Horizon Europa: Lets Care: Building Safe And Caring Schools To Foster Educational Inclusion And School Achievement* (ID: 101059425) (zał. 5.6). Jest to projekt międzynarodowego konsorcjum z udziałem czterech uczelni wyższych (Universidad Pontificia Comillas w Madrycie, Universidade Catolica Portuguesa w Lizbonie, Fachhochschule Vorarlberg GMBH w Dornbirn, Akademia Ignatianum w Krakowie) oraz dziesięciu innych podmiotów z Europy (NGO's, Fundacje, Stowarzyszenia z Hiszpanii, Portugalii, Austrii, Włoch, Belgii, Polski, Holandii, Bułgarii, Rumunii, Litwy), koordynatorem którego jest Universidad Pontificia Comillas w Madrycie. Projekt finansowany jest przez Komisję Europejską [ID: SEP-210774499 HORIZON-CL2-2021-Transformations-01-04 Addressing poor learning outcomes in basic skills and early school leaving at national, regional and local level in Europe].

Moją istotną aktywnością naukową realizowaną poza granicami kraju był również staż naukowy trwający od 01.02. 2019 do 01.05.2019: *Scientific internship at Borys Grinchenko Kyiv University* (zał. 7.1). Staż miał charakter pracy pod nadzorem superwizora, którym była prof. Liudmyła Khoruzha (Dziekan Wydziału Teorii i Historii Pedagogiki). Praca polegała na pracy w zespole badawczym, którego prowadzącą była również profesor Khoruza, która koordynowała zakres prac w ramach stażu i kontrolowała ich czasowe wykonanie.

Mogę wskazać na jeszcze jedną aktywność międzyuczelnianą, która trwała od 15.05.2015 do 31.12.2016. W tym czasie byłam wykonawcą w *Międzynarodowym projekcie naukowo-badawczym pt. "Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej w teorii i praktyce"* realizowanym we współpracy niemieckiej, słowackiej i polskich uczelni (zał. 5.7).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

Moja działalność dydaktyczna, organizacyjna oraz popularyzująca naukę jest spójna z moją działalnością naukową. Wszystkie moje osiągnięcia (naukowe, dydaktyczne i inne) skoncentrowane są na tematyce funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych oraz imigrantów, a także na edukacji międzykulturowej.

6.1. Osiągnięcia dydaktyczne

Moja działalność dydaktyczna obejmuje przede wszystkim kształcenie studentów. W Akademii Ignatianum prowadziłam takie przedmioty, jak: *Metodyka pracy pedagoga szkolnego w grupach zróżnicowanych kulturowo*, *Spółczesność wielokulturowa - podstawy dialogu* czy *Wychowanie do dialogu w społeczeństwie wielokulturowym*.

Dwa przedmioty z zakresu edukacji regionalnej i międzykulturowej realizowane były w ramach Projektu „Eksperymentalny program kształcenia nauczycieli przedszkoli i edukacji wczesnoszkolnej w Akademii Ignatianum w Krakowie” nr POWER.03.01.00-00-KN44/18 (zał. 5.8) od dnia 01.03.2021 do dnia 30.06.2021.

Również na Uniwersytecie Jagiellońskim koordynuję przedmiot *Metodyka pracy pedagoga szkolnego w grupach zróżnicowanych*.

Obszary tematyczne moich seminariów dyplomowych to: funkcjonowanie społeczeństw wielokulturowych, funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych, integracja imigrantów w Polsce, edukacja międzykulturowa, specjalne potrzeby dzieci cudzoziemskich i dzieci z rodzin wielokulturowych, relacje międzykulturowe, wartości członków współczesnych grup subkulturowych, młodzież współczesna/ transkulturowa. Przykładowe tematy prac dyplomowych napisanych pod moim kierunkiem to:

- *Czynniki ryzyka i czynniki chroniące w rodzinach wielokulturowych* autorstwa mgr Natalii Urych;

- *Kompetencje nauczycieli do pracy w wielokulturowej klasie (na przykładzie badań w Krakowie)* autorstwa mgr Moniki Gajdy;

- *Adaptacja dzieci z rodzin wielokulturowych do przedszkola* autorstwa mgr Pauliny Ciochoń.

Za ważne osiągnięcie dydaktyczne uważam mój 6-krotny udział w mobilności w ramach programu Erasmus+ (Teaching Staff Mobility). Wykłady o tematyce funkcjonowania rodzin wielokulturowych prowadziłam podczas następujących programów:

1. 12-16.05.2014; Erasmus Programme 2013/2014; Univerzita Karlova v Praze; Praga - Czechy;

2. 22-25.09.2015; Erasmus+ Programme 2014/2015; Eötvös Loránd Tudományegyetem; Budapeszt - Węgry;

3. 02-06.05.2016; Erasmus+ Programme 2015/2016; Roma Tre University; Rzym - Włochy;

4. 13-17.05.2019; Erasmus+ Programme 2018/2019; Saint-Joseph University of Beirut; Bejrut – Liban (<https://www.usj.edu.lb/news.php?id=7440>);

5. 18-22.11.2019; Erasmus+ Programme 2019/2020; Instituto Politécnico de Setúbal, Setúbal – Portugalia;

6. 06-10.06.2022; Erasmus+ Programme 2021/2022; University of Zadar; Zadar – Chorwacja.

Ważnym osiągnięciem dydaktycznym jest także promowanie prac dyplomowych. Jestem promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr Estery Szpatowicz (Uchwała nr 58/2017/2018 Rady Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie z dnia 25 września 2018 roku). Ponadto w Akademii Ignatianum wypromowałam 25 prac magisterskich i 29 prac licencjackich oraz zrecenzowałam 27 prac licencjackich i 15 prac magisterskich. W Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej wypromowałam 9 prac licencjackich oraz zrecenzowałam 8 prac licencjackich. W Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi wypromowałam 31 prac licencjackich oraz zrecenzowałam 28 prac licencjackich.

W PPUZ w Nowym Targu sprawuję opiekę nad praktykami zawodowymi. Byłam opiekunem studenckich praktyk zawodowych na kierunku praca socjalna (od 19.08.2020 – nadal 30.09.2022), a obecnie jestem opiekunem studenckich praktyk zawodowych na kierunku filologia angielska, moduł kształcenia nauczycielskiego (od 01.10.2020 – nadal).

Na tej samej uczelni opracowałam nowy program studiów/ nowy kierunek: Praca socjalna z resocjalizacją (27.03.2021).

W roku akademickim 2014/2015 pełniłam rolę opiekuna naukowego dla studentów przyjeżdżających na Wydział Pedagogiczny Akademii Ignatianum w ramach Programu Erasmus+, a w dniach 18-22.03.2016 rolę opiekuna naukowego dla mgr Richterovej Bohdany (University of Ostrava, Czechy) w ramach programu Erasmus+ STA.

6.2. Osiągnięcia organizacyjne

Za najważniejsze moje osiągnięcia organizacyjne, wpisujące się w moje zainteresowania badawcze, uznaję powierzenie mi przez dwóch Rektorów funkcji pełnomocników. W Akademii Ignatianum jestem *Pełnomocnikiem Rektora ds. Bezpieczeństwa Studentów i Osób Bezbronnych (od 09.03.2023 do 31.08.2026)* (zał. 8.1.), natomiast w Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej jestem *Pełnomocnikiem Rektora ds. Równego Traktowania i Przeciwdziałania Dyskryminacji oraz Molestowaniu (od 01.10.2022 – nadal)* (zał. 8.2.).

Do osiągnięć organizacyjnych zaliczam także inne pełnione funkcje:

1. W Akademii Ignatianum:

- członek Kierunkowego Zespołu ds. Oceny Tematów Prac Dyplomowych dla kierunku Praca Socjalna w Akademii Ignatianum (04.05.2015 – 28.02.2023);

- członek Kierunkowego Zespołu Jakości Kształcenia dla kierunku Pedagogika (20.09.2019 – 28.02.2023);

- członek Zespołu współpracującego z Instytutowym Koordynatorem ds. Promocji (od 31.10.2022);

2. W Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej:

- kierownik Zakładu Pracy Socjalnej i Badań Problemów Społecznych (od 01.10.2020 do 10.02.2022);

- koordynator kierunku praca socjalna (od 01.10.2020 – 01.03.2022);

- członek Kierunkowej Komisji ds. Jakości Kształcenia w PPUZ w Nowym Targu na kadencję w latach 2020-2024 (kierunek praca socjalna);

- członek Komisji ds. oceny nauczycieli akademickich w PPUZ w Nowym Targu na kadencję 2020-2024;

- członek Rady Bibliotecznej PPUZ w Nowym Targu na kadencję w latach 2020-2024;

- członek komisji konkursowych właściwych do przeprowadzenia konkursów w sprawie zatrudnienia nauczycieli akademickich: 1. na stanowiska badawczo-dydaktyczne; 2. na stanowiska dydaktyczne (06.08.2021);

- członek Komisji rektorskiej ds. promocji oferty dydaktycznej Uczelni (od 19.10.2021 do 25.07.2021).

W ramach moich osiągnięć organizacyjnych mogę wymienić również organizację następujących konferencji krajowych i międzynarodowych wraz z pełnionymi funkcjami:

1. Sekretarz Komitetu Organizacyjnego I Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu „Problematyka osób wykluczonych społecznie i formy niesienia im pomocy” pt. Odkrywanie fenomenu dzieci ulicy w ciągłości jego istnienia; Akademia Ignatianum, 13.05.2015;

2. Współorganizator II Ogólnopolskiej naukowo-szkoleniowej konferencji pt. Nowe wyzwania w szkolnej profilaktyce; Akademia Ignatianum; 12.06.2015;

3. Członek Komitetu Organizacyjnego Konferencji International Symposium „Crisis of Humanity? Humanism, Transhumanism, Posthumanism”; Akademia Ignatianum & Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; 11.05.2016;

4. Członek Komitetu Organizacyjnego Konferencji Naukowej „Kryzys człowieczeństwa? Humanistyka i nauki społeczne wobec «śmierci człowieka»”; Akademia Ignatianum & Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; 12-13.05.2016;
5. Współorganizator III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu Nowe wyzwana w szkolnej profilaktyce, pt. Profilaktyka dla rodziny. Rodzina dla profilaktyki; Akademia Ignatianum; 03.06.2016;
6. Sekretarz Komitetu Programowego i Organizacyjnego Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Młodzi. Przeciw czemu się buntują? Czego pragną? Co budują?”; Akademia Ignatianum; Kraków; 09-10.06.2016;
7. Członek Komitetu Organizacyjnego Konferencji oraz moderator sekcji tematycznej 3rd International Scientific Conference „Pedagogy, education and Instruction”; University of Mostar; Mostar; 21.10.2016 - 22.10.2016;
8. Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego I Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Wczesna edukacja dziecka – trywializacja czy modernizacja?”; Akademia Ignatianum & Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN; Kraków; 21-22.11.2016;
9. Członek Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowej Konferencji Naukowej na temat Ścieżki edukacyjne Polaków za granicą; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz współorganizatorzy; Ciechocinek; 27-28.04.2017
10. Członek Komitetu Organizacyjnego Konferencji 11th International Scientific Conference "Society. Integration. Education”; Rezeknes Tehnologiju Akademija and co-organizers; Rezekne; 26-27.05.2017;
11. Sekretarz Komitetu Programowego Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Synergizm działań społecznych i edukacyjnych - animacja wobec wyzwań współczesności”; Akademia Ignatianum; Kraków; 27-28.09.2017;
12. Członek Komitetu Programowego i Organizacyjnego Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Kompetencje (dla) przyszłości a społeczne i edukacyjne przestrzenie życia człowieka”; Akademia Ignatianum; Kraków; 7–8.09.2019;
13. Członek Komitetu Programowego i Organizacyjnego Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Barwy lata i jesieni życia. Osobiste, społeczne, zawodowe i kulturowe przestrzenie życia codziennego”; Akademia Ignatianum; Kraków; 30-31.03.2020;
14. Członek Komitetu Organizacyjnego Konferencji International Leadership Conference. „Leadership Education”. For Social Transformation Supporting Social Inclusion of Vulnerable Groups in European Societies; Akademia Ignatianum w Krakowie; Kraków; 20-21.04.2021;

15. Przewodnicząca sekcji tematycznej WERA 2021 Virtual Focal Meeting. Networking Education: Diverse Realities, Common Horizons; Santiago de Compostella, Spain; 07-09.07.2021.

W ramach działań promujących uczelnię (Akademię Ignatianum) w środowisku szkolnym, poprowadziłam w dniu 19.0.2015 roku warsztaty dla grupy gimnazjalistów z Zespołu Szkół w Opatowcu na temat: Uzależnienie od Facebook'a (FAD - Facebook Addiction Disorder).

Brałam także udział w pracach organizacyjnych Festiwalu nauki w Akademii Ignatianum, jako:

- członek Zespołu Pracowników do pomocy przy Festiwalu Nauki w Akademii Ignatianum (2014);

- koordynator ds. Festiwalu Nauki i Sztuki z ramienia Instytutu Nauk o Wychowaniu na rok akademicki 2018/2019 oraz 2019/2020.

6.3. Osiągnięcia popularyzujące naukę

Głównym z prowadzonych przeze mnie działań popularyzujących naukę są wykłady i referaty wygłoszone na zaproszenie. Przykładowe wykłady, podczas których prezentowałam wyniki swoich badań, dotyczących funkcjonowania rodzin wielokulturowych oraz treści z zakresu funkcjonowania społeczeństw wielokulturowych, to:

1. Wykład pt. *Rodziny wielokulturowe w Polsce. Badanie, działanie i życie codzienne*; w ramach cyklu "Kulturoznawca zOrientowany na Karierę"; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji; 02.06.2016;

2. Wykład pt. *O rodzinach wielokulturowych*; PechaKucha#15 [Wielokulturowy] Kraków; Magazyn Kultury - Kraków; Stowarzyszenie Wielokulturowy Kraków; 13.10.2016;

3. Debata *Wielokulturowy Kraków, czyli jaki?*, Cheder Cafe - Kraków; Stowarzyszenie Wielokulturowy Kraków; 23.11.2017;

4. Wykład pt. *Wartości kulturowe a społeczeństwo wielokulturowe*; Uniwersytet Trzeciego Wieku PPWSZ; 20.11.2018;

5. Wykład pt. *Bezpieczeństwo i zagrożenia w Internecie*; Kolegium Księży Jezuitów w Krakowie; 17.02.2019;

6. Wykład pt. *Spółeczeństwo wielokulturowe – podstawy dialogu*; Akademia RetroC@fe; 28.03.2021;

7. Wykład pt. *Wielokulturowość – definicje, podstawowe cechy*; Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa (<https://ppuz.edu.pl/z-wielokulturowoscia-za-pan-brat/>) 24.04.2023.

Swoje osiągnięcia naukowe popularyzuję również poprzez członkostwo i pełnione funkcje w następujących stowarzyszeniach:

1. 04.2015 – 16.05.2022 - Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych – Prezes;
2. 09.2015 – 31.12.2019 - Małopolskie Towarzystwo Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych „Powrót z U” w Krakowie - Przewodnicząca Komisji Rewizyjnej;
3. 04.2019 – nadal - Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej – Sekretarz;
4. 03.2021 – nadal – Federacja na rzecz Krakowskiego Centrum Wielokulturowego - Wiceprezeska Zarządu.

Podczas udziału w *Projekcie „Humanistyka ma przyszłość”*, realizowanego przez Akademię Ignatianum w Krakowie w ramach programu *DIALOG Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2016-2018* (zał. 5.9), opublikowałam w dodatku prasowym z dnia 29.03.2018 roku, artykuł: E. Sowa-Behtane, *Wzrost sześciokrotny. Jest ich coraz więcej: cudzoziemskich dzieci w polskich szkołach. Jak pedagogika może im pomóc?*, "Pedagogika ma przyszłość".

Natomiast rozszerzona wersja dodatku prasowego ukazała się w wersji online: <https://humanistyka.ignatianum.edu.pl/materialy/dodatek-prasowy-pedagogika-ma-przyszlosc/>.

Za bardzo ważne osiągnięcie na polu badawczym poświęconym funkcjonowaniu rodzin wielokulturowych uważam redakcję tematyczną pierwszego w Polsce numeru czasopisma, w całości poświęconego rodzinom wielokulturowym. Jest to numer 1/2023 „*Studia Paedagogica Ignatiana*”, w którym znajdują się artykuły dotyczące rodzin wielokulturowych. Jako redaktorka tematyczna numeru jestem autorką wstępu do tego numeru: E. Sowa-Behtane, *Wprowadzenie*, <https://apcz.umk.pl/SPI/article/view/43199/35248>.

W czasach współczesnych niezwykle ważną formą docierania do społeczeństwa ze swoimi wynikami badań są publikacje internetowe na tematycznych stronach/ blogach. Przez wiele lat byłam autorką wpisów na blogu *multiculticlub*. Oto lista najważniejszych moich postów:

- E. Sowa-Behtane, *Związki mieszane a społeczeństwo wielokulturowe*, <http://multiculticlub.pl/zwiazki-mieszane-a-spoleczenstwo-wielokulturowe/>, 05.03.2015;

- E. Sowa-Behtane, „Teorie przyciągania” w związkach mieszanych, <http://multicultclub.pl/teorie-przyciagania-w-zwiazkach-mieszanych/>, 17.03.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Związki mieszane etnicznie pod lupą naukowców*, <http://multicultclub.pl/zwiazki-mieszane-etnicznie-pod-lupa-naukowcow/>, 30.03.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Prognoza trwałości małżeństw mieszanych kulturowo*, <http://multicultclub.pl/prognoza-trwalosci-malzenstw-mieszanych-kulturowo/>, 03.07.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Rodzina w kontekście wielokulturowości*, <http://multicultclub.pl/rodzina-w-kontekscie-wielokulturowosci/>, 12.05.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Czy różnice kulturowe dzielą związki mieszane?*, <http://multicultclub.pl/czy-roznice-kulturowe-dziela-zwiazki-mieszane/>, 12.09.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Miłość ponad wszystko. Czyli jak żyć w małżeństwie mieszanym wyznaniowo?*, <http://multicultclub.pl/milosc-ponad-wszystko-czyli-jakzyc-w-malzenstwie-mieszanym-wyznaniowo/>, 26.11.2015;
 - E. Sowa-Behtane, *Małżeństwa binacjonalne są trwalsze! Na przykładzie Niemiec i Szwajcarii*, <http://multicultclub.pl/malzenstwa-binacjonalne-sa-trwalsze-naprzykladzie-niemiec-i-szwajcarii/>, 30.08.2016;
 - E. Sowa-Behtane, *Małżeństwa binacjonalne w wielokulturowej Europie*, <http://multicultclub.pl/malzenstwa-binacjonalne-w-wielokulturowej-europie/>, 12.12.2017.
- Przez pewien okres współpracowałam także z blogiem Niecodziennik etyczny. Oto lista wybranych moich postów:
- E. Sowa-Behtane, *Moralność a religia*, <http://robila.verblog.com/2014/11/moralnosc-a-religia.html>, 17.11.2014;
 - E. Sowa-Behtane, *Rola mass mediów w dorastaniu dzieci*, "Nieco-dziennik etyczny" 2016, nr 6, http://data.over-blogkiwi.com/0/29/74/44/20160125/ob_11a1c0_2016-02-n-06b.pdf);
 - E. Sowa-Behtane, *Problemy edukacji międzykulturowej w Polsce*, "Niecodziennik etyczny" 2018, nr 3, <http://renesansmedia.pl/>.
- Inne moje działania w zakresie popularyzowania nauki w mediach to:
1. Udział jako specjalista w wywiadzie - 23.05.2016; Wirtualna Polska; Reportaż Agnieszki Kopacz pt. *Czy zna pan jakiegoś terrorystę w Krakowie?*; <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1019401,title,Czy-zna-pan-jakiegos-terroryste-w-Krakowie,wid,18340554,wiadomosc.html>;

2. Udział jako specjalista w audycji - 01.12.2016; Studenckie Radio „Żak” Politechniki Łódzkiej; Program „Radiogrzanka” prowadzony przez Patrycję Jamroziak; Temat audycji: *Związki wielokulturowe*;

3. Udział w wywiadzie jako specjalista - 15-21.01.2018; „Newsweek Polska” 2018, nr 4; M. Święchowicz, P. Szewczyk, *Inni obok nas*;

4. Udział jako specjalista w wywiadzie - 14.02.2018; KULTURALne rozmowy; Prowadząca: Sylwia Cegiela; Tytuł: *Polska tradycyjnie traktowana jest jako kraj emigracji*; <http://www.sylwiacegiela.pl/2018/02/polska-tradycyjnie-traktowana-jest-jako.html>.

Byłam również ekspertem w *Projekcie Wojewody Małopolskiego pt. "Analiza sytuacji i potrzeb związanych z integracją cudzoziemców ze społeczeństwem polskim na przykładzie obywateli państw trzecich osiedlających się w województwie przykładzie obywateli państw trzecich osiedlających się w województwie małopolskim" nr 10/9/EFI/2012* współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich, Program 2012. Mój udział w projekcie trwał od 04.03.2014 do 24.06.2014.

W dniu 16.09.2019 byłam członkiem *Komisji konkursowej powoływanej przez Prezydenta Miasta Krakowa do opiniowania ofert złożonych w otwartym konkursie ofert na realizację zadania publicznego w zakresie: działalność na rzecz integracji cudzoziemców w trybie powierzenia zadania publicznego pn. „Festiwal wielokulturowy”*; Urząd Miasta Krakowa. Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia.

Do osiągnięć popularyzujących naukę można również zaliczyć recenzowanie prac naukowych. Wykonałam łącznie 22 recenzje artykułów dla następujących czasopism: „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ”; „Kultura i edukacja”; „Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika”; „Society Register”, „Horyzonty wychowania”, a także dla Wydawnictwa Ateneum – Szkoły Wyższej w Gdańsku oraz opracowania zbiorczego pt. *Zagadnienia aktualne poruszane przez młodych naukowców – Materiały pokonferencyjne*.

Recenzowałam także monografię Slavicy Pavlović, *Skola. School. Quo vadis?*; University of Mostar; Faculty of Science and Education; 2019; ISBN 978-9958-16-104-9; ss. 296.

Opublikowałam również 6 recenzji w czasopismach naukowych, a także zrecenzowałam 5 abstraktów konferencyjnych i 2 wnioski organizacji pozarządowych.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej

7.1. Działalność naukowa – charakterystyka ilościowa

Mój dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych obejmuje 4 monografie, 1 pracę pod redakcją, 3 prace pod współredakcją, 13 artykułów w czasopismach naukowych znajdujących się na listach czasopism MNISW oraz 27 artykułów w pracach zbiorowych. Sumaryczny wskaźnik mojej aktywności publikacyjnej po doktoracie wynosi 1972 punkty, a poniższa tabela przedstawia sposób jego obliczenia.

Tabela 2. Aktywność publikacyjna po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych

Rodzaj publikacji	Liczba pozycji	Liczba punktów
Autorstwo monografii naukowej w języku polskim	4	480
Autorstwo rozdziałów w monografiach naukowych w języku polskim	20	400
Autorstwo rozdziałów w monografii naukowej w języku angielskim	7	240
Redakcja naukowa monografii wieloautorskiej w języku polskim	3	120
Redakcja naukowa monografii wieloautorskiej w języku angielskim	1	40
Autorstwo artykułów w czasopismach z listy B	13	692
Ogółem	48	1972

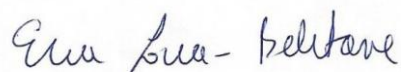
Mój dorobek naukowy łączy się także z udziałem w 18 projektach badawczych. Kierowałam 9 projektami badawczymi, a w 9 projektach byłam wykonawcą.

Wystąpiłam z referatem na 42 konferencjach naukowych: 18 ogólnopolskich i 24 międzynarodowych.

7.2. Nagrody za działalność naukową, dydaktyczną, organizacyjną

Za swoją pracę naukową, dydaktyczną i organizacyjną otrzymałam następujące nagrody:

1. Nagroda Rektora za znaczące osiągnięcia naukowe i organizacyjne na rzecz Instytutu Nauk o Wychowaniu Akademii Ignatianum w Krakowie (08.03.2016);
2. Nagroda Rektora za monografię naukową, zaangażowanie w pracę i wybitne osiągnięcia naukowe na rzecz Instytutu Nauk o Wychowaniu Akademii Ignatianum w Krakowie (07.03.2017);
3. Ocena wyróżniająca wśród nauczycieli akademickich zatrudnionych na Wydziale Pedagogicznym Akademii Ignatianum za okres 2014-2017, w grupie adiunktów (21.06.2018);
4. Nagroda Rektora Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej za rok akademicki 2019/2020 (26.10.2020);
5. Nagroda jubileuszowa Rektora PPUZ (19.05.2021);
6. Nagroda Rektora Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej za osiągnięcia w pracy zawodowej (14.10.2021);
7. Nagroda Rektora Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej (14.10.2022).

.....
(podpis wnioskodawcy)

Załączniki:

1. Monografie

1.1. E. Sowa-Behtane, *Rodziny wielokulturowe*, WAM / Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016, ss. 167.

2. Redakcje monografii

2.1. E. Sowa-Behtane (red.), *Relacje międzykulturowe*, WAM / Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016, ss. 354.

3. Rozdziały w monografiach

3.1. E. Sowa-Behtane, *Binational Marriages and Multicultural Educational Environment*, w: Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference May 27th-28th, 2016, Volume III, Rezeknes Tehnologiju Akademija, Rezekne 2016.

3.2. E. Sowa-Behtane, *Profilaktyka szkolna skierowana do rodzin odmiennych kulturowo*, w: K. Kmiecik-Jusięga (red.), *Profilaktyka społeczna. Kontekst rodzinny i szkolny*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017.

3.3. E. Sowa-Behtane, *Wychowanie do wartości w rodzinach wielokulturowych*, w: A. Cudowska (red.), *Życie wartościowe w perspektywie aksjologii pedagogicznej*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2018.

3.4. E. Sowa-Behtane, *Dzieci z rodzin wielokulturowych w polskiej szkole*, w: P. E. Gębal (red.), *Edukacja wobec migracji. Konteksty glottodydaktyczne i pedagogiczne*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2018.

3.5. E. Sowa-Behtane, *Rola pedagoga społecznego w edukacji wielokulturowej, międzykulturowej i transkulturowej*, w: I. Junona, G. Slaninova (red.), *SOCIALIA 2015 „Možnosti uplatnění sociálního pedagoga/sociální pedagogiky v současné společnosti“*, Gaudeamus, Hradec Králové 2016.

3.6. E. Sowa-Behtane, *Afrykańskie tańce, arabskie baśnie, polskie zwyczaje i rosyjskie bajki jako naturalne elementy edukacji międzykulturowej*, w: A. K. Duda, J. M. Łukasik (red.), *Polsko-rosyjskie kolaże. Edukacja – społeczeństwo – kultura*, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2017.

3.7. E. Sowa-Behtane, *Intercultural education in Poland*, w: A. Barrientos Soto, A. Lukenda, S. Pavlović, E. Sowa-Behtane, V. Spajić-Vrkaš, M. Vasilj (red.), *Pedagogy, education and instruction. Conference Proceedings 3rd International Scientific Conference. Mostar, 21st – 22nd October 2016; Faculty of Science and Education University of Mostar, Mostar 2018.*

3.8. E. Sowa-Behtane, *Integracja cudzoziemców w Polsce w opiniach ich życiowych partnerek*, w: B. Grochmal-Bach, A. Czyż, A. Skoczek (red.), *Segregacja integracja inkluzja*, WAM, Kraków 2013.

3.9. E. Sowa-Behtane, *Social Inclusion of Foreigners in Poland*, w: N. Popov, Ch. Wolhuter, J. Kalin, G. Hilton, J. Ogunleye, E. Niemczyk (red.), *Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World*. BCES Conference Books, Vol. 14, No. 1, BCES, Sofia 2016.

3.10. E. Sowa-Behtane, *Aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo cudzoziemców w Polsce*, w: E. Mazur (red.), *Resocjalizacja w doświadczeniach praktyków*, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2017.

3.11. E. Sowa-Behtane, *Integracja społeczna imigrantów żyjących w związkach małżeńskich z obywatelami Polski*, w: B. Pasamonik, U. Markowska-Manista (red.), *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa. Tom 1*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.

3.12. E. Sowa-Behtane, *Animacja jako metoda aktywizacji społecznej imigrantów (na przykładzie Krakowa)*, w: K. Duraj-Nowakowa, J. Charchuła, E. Sowa-Behtane (red.), *Animacja synergiczności działań edukacyjno-prospołecznych wobec wyzwań współczesności*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018.

4. Artykuły w czasopismach naukowych

4.1. E. Sowa-Behtane, *Czas wolny przedszkolaków z rodzin wielokulturowych*, "Edukacja elementarna w teorii i praktyce" 2015, nr 1, ss. 115-131.

4.2. E. Sowa-Behtane, *Małżeństwo dwunarodowościowe a kryzys systemu wartości*, "Studia Paedagogica Ignatiana" 2016, nr 1, vol. 19, ss. 179-195.

4.3. E. Sowa-Behtane, *Poradnictwo pedagogiczne skierowane do rodzin wielokulturowych*, "Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN" 2016, tom LXIX, ss. 122-132.

4.4. E. Sowa-Behtane, *Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń*, "Wychowanie w Rodzinie" 2017, t. XV, nr 1, ss. 79-92.

4.5. E. Sowa-Behtane, *Recepcja kultury obcej przez Polki tworzące małżeństwa binacjonalne*, "World Journal of Theoretical and Applied Sciences" 2016, nr 2 (wersja PDF online: https://ecitydoc.com/download/world-journal-oftheoretical-and-applied-sciences_pdf).

4.6. E. Sowa-Behtane, *The Assertiveness in the Process of Transformation of Identity in Multicultural Marriages*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika 2018, t. XXXV, nr 1, ss. 125-137.

4.7. E. Sowa-Behtane, *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych – organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo*, „Kultura-Społeczeństwo-Edukacja” 2018, nr 1, ss. 117-126.

4.8. E. Sowa-Behtane, *Jakość związku małżeństw wielokulturowych*, „Edukacja międzykulturowa” 2019, nr 2 (11), ss. 194-205.

4.9. E. Sowa-Behtane, *Marital Selection in Intercultural Marriages*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2020, nr 3, vol. 23, ss. 179-200.

4.10. E. Sowa-Behtane, *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)*, "Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna" 2018, nr 1, ss. 105-114.

4.11. E. Sowa-Behtane, *Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym. Na przykładzie uczestnictwa w tradycjach, świętach, uroczystościach i życiu kulturalnym*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2023, nr 1, ss. 173-185, <https://apcz.umk.pl/SPI/article/view/41633/35244>.

5. Projekty badawcze

5.1. Projekt badawczy nr 20/P/2015 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Pedagogika rodzin wielokulturowych”.

5.2. Projekt badawczy nr 50/P/2016 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Małżeństwa binacjonalne oraz związki międzykulturowe”.

5.3. Projekt badawczy nr 81/P/2016 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Małżeństwa binacjonalne”.

5.4. Projekt badawczy nr 22/P/2016 w ramach badań statutowych Akademii Ignatianum pt. „Profilaktyka dla rodziców - rodzice dla profilaktyki”.

5.5. Projekt naukowo-badawczy realizowany przez Gliwicką Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości, pt. „Z problematyki kultur. Studium interdyscyplinarne”.

5.6. Projekt Horizon Europa: Lets Care: Building Safe And Caring Schools To Foster Educational Inclusion And School Achievement (ID: 101059425).

5.7. Międzynarodowy projekt naukowo-badawczy pt. "Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej w teorii i praktyce” realizowany we współpracy niemieckiej, słowackiej i polskich uczelni.

5.8. Projekt „Eksperymentalny program kształcenia nauczycieli przedszkoli i edukacji wczesnoszkolnej w Akademii Ignatianum w Krakowie” nr POWER.03.01.00-00-KN44/18.

5.9. Projekt „Humanistyka ma przyszłość”, realizowany przez Akademię Ignatianum w Krakowie w ramach programu DIALOG Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2016-2018.

6. Konferencje

6.1. Ogólnopolska konferencja naukowa „Pedagog, nauczyciel, doradca, terapeuta w sytuacjach zróżnicowania kulturowego”; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Poznań; 07.04.2016; Tytuł referatu: *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych - organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo.*

6.2. IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Wychowanie w Rodzinie. Konteksty historyczne i współczesne nt. Rodzina w sytuacji konfliktów i zagrożeń”; Uniwersytet Wrocławski; Szklarska Poręba; 19-21.05.2016; Tytuł referatu: *Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń.*

6.3. International Scientific Conference „Society, Integration, Education”; Rezeknes Tehnologiju Akademija; Rezekne; 27-28.05.2016; Tytuł referatu: *Binational Marriages and Multicultural Educational Environment.*

6.4. XIII Konferencja Międzynarodowa „Polityka edukacyjna w kształtujących się społeczeństwach wielokulturowych”; Uniwersytet w Białymstoku; Lipowy Most; 29-31.05.2016; Tytuł referatu: *Rola małżeństw binacjonalnych w kształtowaniu się społeczeństw wielokulturowych.*

6.5. III Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu Nowe wyzwania w szkolnej profilaktyce pt. Profilaktyka dla rodziny. Rodzina dla profilaktyki; Akademia Ignatianum; Kraków; 03.06.2016; Tytuł referatu: *Profilaktyka szkolna skierowana do rodzin odmiennych kulturowo.*

6.6. IX Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny „Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki”; Uniwersytet w Białymstoku; Białystok; 21-23.09.2016; Tytuł referatu: *Wychowanie do wartości w rodzinach wielokulturowych.*

6.7. Konferencja "Edukacja wobec migracji. Język - Kultura - Tożsamość"; Uniwersytet Warszawski, Urząd Miasta Krakowa, Rada Miasta Krakowa, Fundacja Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. Mikołaja Reja, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Politechnika Krakowska & Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii w Kijowie; Kraków; 18-19.09.2017; Tytuł referatu: *Dzieci z rodzin wielokulturowych w polskiej szkole.*

6.8. XIV konferencja naukowa z cyklu "Edukacja międzykulturowa" Człowiek pogranicza – wyzwania humanistycznej edukacji; Uniwersytet w Białymstoku; Białystok; 21-22.05.2019; Tytuł referatu: *Kompetencje międzykulturowe członków rodzin wielokulturowych*.

6.9. X Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny „Pedagogika i edukacja wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii”; Uniwersytet Warszawski & Akademia Pedagogiki Specjalnej; Warszawa; 18-20.09.2019; Tytuł referatu: *Strategie wychowania w rodzinach wielokulturowych*.

6.10. Konferencja Socialia 2015; Univerzita Hradec Králové; Hradec Králové; 05-06.11.2015; Tytuł referatu: *Rola pedagoga społecznego w edukacji wielokulturowej, międzykulturowej i transkulturowej*.

6.11. 3rd International Scientific Conference „Pedagogy, education and Instruction”; University of Mostar; Mostar; 21-22.10.2016; Tytuł referatu: *Intercultural education in Poland*.

6.12. I Międzynarodowa Konferencja Naukowa "Wczesna edukacja dziecka – trywializacja czy modernizacja?"; Akademia Ignatianum & Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN; Kraków; 21-22.11.2016; Tytuł referatu: *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)*.

6.13. Symposium Erasmus + "Social engagement and learning. Intercultural perspective"; Akademia Ignatianum/Jesuit University; Kraków; 06.06.2018; Tytuł referatu: *Multicultural education. Issues and perspectives*.

6.14. II International Scientific Conference "Pedagogy in an interdisciplinary dimension: The variability of models of continuous pedagogical education"; Borys Grinchenko Kyiv University; Kyiv; 28.11.2018; Tytuł referatu: *Multicultural and intercultural education of pedagogues in the context of European integration*.

6.15. XXV Międzynarodowa Konferencja „Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie: 30 lat doświadczeń – problemy – perspektywy”; Uniwersytet Śląski; Cieszyn – Ustroń; 4-5.06.2019; Tytuł referatu: *Kuchnie narodowe jako element edukacji międzykulturowej*.

6.16. World Education Research Association Focal Meeting In Tokio. 10th Anniversary. Future of Democracy and Education: Realizing Equity and Social Justice Worldwide; The University of Tokyo, Gakushuin University; Tokyo, Japan; 5-8.08.2019; Tytuł referatu: *Multicultural teacher education in Poland (in the context of global changes)*.

6.17. International Online Conference “Local Dimension of Children’s Migrations and its Impact on EU Integration Policy”; MiCREATE Project; Kraków; 4-5.12.2020; Tytuł referatu: *Preparing Teachers for Intercultural Education in the Context of Global changes (Using Poland as an Example)*.

6.18. International Association for Intercultural Education (IAIE) 2021, International Education in an Age of Information and Disinformation; Kibbutzim College of Education, Technology and the Arts, Tel Aviv, Israel; 27-30.06.2021; Tytuł referatu: *Preparing teachers for intercultural education in the context of global changes (on the example of Poland)*.

6.19. Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Tożsamość, kondycja i powinności pedagogiki międzykulturowej – tradycja i współczesność; Uniwersytet Śląski; Ustroń; 26-28.06.2022; Tytuł referatu: *Przygotowanie nauczycieli w zakresie edukacji międzykulturowej w nowym kontekście przyjmowania do placówek edukacyjnych uchodźców z Ukrainy*.

6.20. Konferencja „Resocjalizacja i bezpieczeństwo publiczne. Wybrane aspekty prawne, społeczne i pedagogiczne”; Wszechnica Świętokrzyska; Kielce, 17.04.2015; Tytuł referatu: *Aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo publiczne cudzoziemców w Polsce*.

6.21. Ogólnopolska konferencja naukowa „Uchodźcy i migranci w Polsce – wyzwania społeczno-kulturowe, pedagogiczne, etyczne”; Akademia Pedagogiki Specjalnej; Warszawa; 17.03.2016; Tytuł referatu: *Wzory adaptacji migrantów tworzących binacjonalne związki małżeńskie z obywatelami Polski*.

6.22. XIV Annual International Conference of Bulgarian Comparative Education Society (BCES). Conference Theme: Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World; BCES; Sofia; 14-17.06.2016; Tytuł referatu: *Social Inclusion of Foreigners in Poland*.

6.23. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Synergizm działań społecznych i edukacyjnych - animacja wobec wyzwań współczesności”; Akademia Ignatianum; Kraków; 27-28.09.2017; Tytuł referatu: *Animacja jako metoda aktywizacji społecznej imigrantów w Krakowie. Dobre praktyki*.

6.24. WERA 2021 Virtual Focal Meeting. Networking Education: Diverse Realities, Common Horizons; WERA; Santiago de Compostella, Spain; 07-09.07.2021; Tytuł referatu: *Integration of foreigners with the host society (the example of Poland)*.

6.25. XI Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny. Przesilenie. Budujemy lepszy świat w sobie i pomiędzy nami; Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu; Poznań; 20-22.09.2022; Tytuł referatu: *Integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym (na przykładzie badań przeprowadzonych w 2022 roku w Krakowie)*.

7. Staże naukowe

7.1. Scientific internship at Borys Grinchenko Kyiv University

8. Funkcje

8.1. Pełnomocnik Rektora ds. Bezpieczeństwa Studentów i Osób Bezbronnych (od 09.03.2023 do 31.08.2026)

8.2. Pełnomocnik Rektora ds. Równego Traktowania i Przeciwdziałania Dyskryminacji oraz Molestowaniu (od 01.10.2022 – nadal)